

SORMUSTEN SUVUN ALKUVAIHEET

Sormusia on pidetty nimistön perusteella karjalaislähtöisenä sukuna ja suvun alkuperän on arveltu olevan Muolaan Sormulan kylällä. Isälinjainen Y-DNA muuttaa kuitenkin monesti käsityksiä sukujen alkuperistä. Näin kävi myös Sormusten kohdalla, sillä neljän pääsukuhaaran testit osoittivat, että suvulla ei ole juuri Karjalan suunnalla, vaan isälinjan vaiheet kuuluvat erittäin kauan Savossa asuneeseen linjaan.

Mistä näin on pääteltävissä, vaikka muinaisten Sormusten DNA:ta ei olekaan käytettävissä? Suvun alkuperää ja sukuhaarojen yhteyksiä voidaan selvittää isälinjaisilla Y-kromosomin DNA-näytteillä nykyisistä Sormusista, joilla on suora isälinjainen ketju vanhimpiin asiakirjoista löydettäviin kantaisiin.

Sukujen alkujuuria voidaan selvittää vain isälinjaisen Y-kromosomin DNA-testin avulla, joten testihenkilöillä on tällöin oltava katkeamaton isästä isään jatkuva ns. mieslinja niin kauas, kuin asiakirjoista on mahdollisuus jäljittää. Yhdenkin naisen esiintyminen tässä sukupolviketjussa siirtää Y-DNA:n aivan eri sukuun, sillä isälinjainen Y-kromosomi tulee aina isältä tämän biologiselle pojalle.

Näiden testien avulla on päästy neljän Sormusten sukuhaaran eli Polvijärven, Tohmajärven, Juvan ja Suonenjoen Sormusten juurille. Näiden sukuhaarojen on voitu nyt vahvistaa olevan samaa alkuperää ja polveutuvan yhteisestä kantaisästä, joka on siten ollut myös jo nimeltään Sormunen.

Mitä voimme arvioida Sormusen nimen iästä eli suvun synnystä? Ensinnäkin Sormu-alkuinen nimistö Muolaassa ei näytä liittyvän tässä käsiteltävään Sormusten sukuun, joka on lähtöisin Savosta. DNA-tulosten perusteella Sormusen nimi olisi tullut käyttöön 1300-luvulla, joka voi olla lähellä oikeaa. Sormusilla oli vanhimmassa maakirjassa vuonna 1541 veronmaksukykyisiä taloja eli savuja 11 kpl. Tämän perusteella suvun synty 1300-luvulla kävisi sopivasti 1540-luvun alun tilanteeseen, jossa suku olisi ehtinyt jo tuon verran haarautua.

Sormusen nimen taustaa ei edes arvailla Sirkka Paikkalan ja Pirjo Mikkosen sukunimikirjassa. Sormusen voisi kuitenkin arvella liittyvän sormukseen, joten olisiko keskiaikainen esi-isä vaikkapa omistanut jonkun komean sormuksen? Sukunimen alkuperä jää kuitenkin varmistamatta.

Vanhin savolainen sukunimistö edusti kaksiosaista esikristillistä muinaisnimistöä, joka oli jo 1500-luvun puolivälissä väistyvää nimiainesta. Tämä on selvästi nähtävissä kyseisten muinaissukuja, kuten Ikäheimosten ja Ihalempisten suvun kohdalla. Molempien sukujen osalta voidaan DNA-projektien perusteella nähdä, että osa suvun sisäisistä haaroista on jo ennen asiakirjojen alkua omaksunut muita sukunimiä. Tämä jatkui myös 1500-luvulla. Sormunen ei ehkä ole tätä kaikkein vanhinta rautakautista nimiainesta, mutta luultavasti nimi kuuluu heti seuraavassa vaiheessa keskiajan alkupuolella syntyneeseen nimistöömme.

Savolaiset nimenvaihdokset olivat paljon luultua yleisempiä. Savolaiset sukunimet eivät suinkaan olleet niin kiveen hakattuja ja pysyviä, kuin perinteisesti on oletettu. Olen Savon sukujen alkuvaiheita selvittäessäni törmännyt kymmeneen nimenvaihdokseen 1500-1600-luvuilla. Onneksi nykyään on käytössä verraten sukututkijan apuväline, Y-DNA, jolla nimenvaihdoksia voidaan todistaa, olivat ne tapahtuneet sitten asiakirjojen ajanjaksolla tai jopa sitä ennen.

Sormusista on mahdollisesti syntynyt nimenvaihdosten kautta muitakin sukunimiä ja yksi tällainen mahdollinen suku on Konttinen. Tarkemmat DNA-tulokset kuitenkin puuttuvat toistaiseksi Konttisten suvusta, jolla asia voitaisiin varmistaa. Tähänastisten tulosten perusteella näyttää sille, että mahdollisesti Leväsen/Leväisen suku ja Puuroset voisivat myös polveutua Sormusista.

Niin asiakirjat kuin Y-DNA osoittavat Sormusten suvun olevan perijuuriltaan Joroisten ja Juvan alueelta, jonne suvun isälinja on asettunut jo kauan ennen sukunimen syntyä.

DNA-testit sukututkimuksen tukena

DNA-avusteinen eli geneettinen sukututkimus tuo uuden ulottuvuuden perinteiseen sukututkimukseen. DNA-testit toimivat sukututkimuksen apuvälineenä, eivätkä ne voikaan korvata arkistolähteisiin perustuvaa sukututkimusta. Paras lopputulos saadaan, kun huolella tehdyn perinteisen sukututkimuksen rinnalla hyödynnetään oikein valikoituja ja tulkittuja DNA-testejä.

Monet vanhoihin tutkimuksiin perustuvat teoriat sukujen alkuperästä ja sukuhaarojen keskinäisistä suhteista ovat DNA:n avulla saaneet tarkennuksia ja myös hyvin paljon muutoksia. Ihminen voi erehtyä asiakirjojen tulkinnoissa, kirjurit ja papit ovat voineet tehdä virheitä ja aina ei biologinen isäkään ole se kuka asiakirjoihin on merkitty – DNA kertoo kuitenkin aina lahjomattoman totuuden, kunhan tuloksia tulkitaan oikein.

Isälinjaiset Y-kromosomin DNA-testit ovat viime vuosina tulleet merkittäväksi apuvälineeksi sukujen alkuvaiheiden ja sukuhaarojen yhteyksien selvittämisessä. DNA-tutkimuksen merkitys sukututkimuksen apuna tulee esille erityisesti asiakirjoista löydettyjen sukulinjojen varmistamisessa ja suvun alkuvaiheiden ja asutushistorian selvittämisessä.

DNA-testit tulivat sukututkimukseen mukaan jo viitisentoista vuotta sitten, mutta niiden merkitys on lisääntynyt viimeisten vuosien aikana suuresti. Aiemmin DNA-testeillä pystyttiin karkeammalla tasolla tekemään arvioita yleisellä tasolla sukujen alkuperästä ja toisaalta kohtuullisella varmuudella vahvistamaan tai kumoamaan samaa sukunimeä kantavien sukuhaarojen yhteys. Testien tarkentuessa niistä saa yhä konkreettisempaa ja tarkempaa tietoa sukututkimuksessa hyödynnettäväksi.

Ensimmäisenä DNA:ta sukututkimuksen apuna alkoivat käyttää ”tuntemattoman isälinjan” etsijät. Jos sukututkimus isälinjan osalta päättyy aviottomaan poikaan, joka on äitinsä nimellä,

niin silloin isälinjan suvun selvittäminen on mahdollista, jos on testattavissa suoran mieslinjan jälkeläinen. Tarvitaan luonnollisesti sopivia verrokkeja muista suvuista, että oikea suku löytyy.

Perinteisesti sukututkimus on pohjautunut ainoastaan arkistolähteisiin, joista kirkonkirjat yltyvät seurakunnista riippuen parhaimmillaankin 1600-1700-luvun vaihteeseen. Usein kirkollisen väestökirjanpidon kohdalla on kuitenkin aukkoja, eli vuosia tai vuosikymmeniä, joiden ajalta kirkonkirjat ovat tuhoutuneet.

Kirkonkirjojen perusteella pystyy useimmiten varsin suurella varmuudella selvittämään sukujuonnot, sillä kirkollisen kirjanpidon lähteitä yhdistämällä saa yleensä selkeän kuvan perheestä, lasten poismuutoista, avioliitoista ja muista perhekuntaa koskevista tapahtumista. Kuitenkin mitä vanhemmasta kirkonkirja-aineistosta on kysymys, sitä huonompia merkinnät ovat. Muuttomerkinnot rippikirjoista ja muuttaneiden luettelot puuttuvat useasti 1700-luvun aineistosta. Ihmisiä siten katoaa tuntemattomille teille, eikä kaikkien jäljille edes kirkonkirjojen aikana koskaan pääse. Toisaalta uusille paikkakunnille ilmestyneitä ihmisiä on joskus mahdotonta yhdistää heidän lähtöpaikkaansa vajavaisten lähteiden valossa.

Sukututkimuksen luonne muuttuu kuitenkin vielä merkittävästi tästäkin, kun käytössä ei ole lainkaan kirkonkirjoja. 1600-luvun loppupuolelta taaksepäin ja paikoitellen 1700-luvullakin, on siirryttävä yksinomaan muihin sukututkimuslähteisiin. Tämä tarkoittaa pääasiassa verotusluetteloita (mm. maakirjat, henkikirjat, kymmenysluettelot), armeijan lähteitä (mm. ruodutusluettelot, jousiluettelot) sekä oikeuden asiakirjoja (tuomiokirjat, sakkoluettelot). Sukututkimus on rakennettava ennen kirkonkirja-aikaa monen eri lähdeaineiston yhteissummana. Vaikka palapeliä paikoitellen pystyykin varsin hyvin rakentamaan, tulee monessa tapauksessa ylitsepääsemättömiä vaikeuksia varmentaa sukulaisuuksia.

Haastavimpia tilanteita ovat uusille paikkakunnille ja uusiin maakuntiin ilmestyneet sukuhaarat. Esimerkiksi suvun kantaseudulta muuttaneita sukuhaaroja voi olla monesti täysin mahdotonta varmentaa uudelle asuinpaikkakunnalle. Muuttotietoja ei verotusluetteloista löydy, eivätkä tuomiokirjatkaan yleensä paikkaa tätä ongelmaa. Muihin maakuntiin ilmestyviä ei yleensä voi asiakirjojen perusteella varmuudella yhdistää oikeaan kantahaaraan tai perheeseen lähtöalueillaan. Muuttoreitit eivät myöskään aina tapahtuneet suoraan, vaan mahdollisesti mutkitellen muiden maakuntien kautta. Joskus välissä saattoi vierähtää sukupolviakin väliaikaisilla asuinseuduilla. Tohmajärvelle Sormuset ilmestyivät juuri tähän tapaan. Asiakirjoista sukuhaaraa ei saa varmuudella kytkettyä aiempiin vaiheisiinsa. Onneksi Y-DNA auttaa asiassa.

DNA-testien peruseriaatteet

Alati tarkentuneet ja yleistyvät DNA-testit ovat tuoneet vertaansa vailla olevan työkalun sukututkijalle. Isälinjainen Y-kromosomin DNA on paitsi sukututkijan apuväline, mutta se mullistaa myös asutushistorian tutkimusta. Y-kromosomin testi voidaan ottaa vain miehestä, sillä naisilla ei ole Y-kromosomia. Hedelmöityshetkellä tulevan lapsen sukupuolen ratkaisee se, hedelmöittääkö munasolun miehen poika (Y)- vai tyttö (X) -siittiö. Lapsella tulee

sukupuolikromosominsa toinen puolikas aina äidiltä (eli X). Näin ollen miehen sukupuolikromosomit ovat mallia XY ja naisen XX. Naisen isälinjan voi siten selvittää vain hänen mieslinjaisesta sukulaisesta, kuten isästä, veljestä tai veljenpojasta.

DNA-testien käyttökelpoisuus sukututkimuksen työkaluna vaatii luonnollisesti vertailupohjaa. On muistettava, että yksittäinen isälinjainen DNA-tulos kertoo vain testatun henkilön isälinjan. Yhden tuloksen perusteella ei siis voida tehdä minkäänlaisia oletuksia, että testitulos koskisi laajemmin sukua tai edustaisi edes oletetun kantaisän haploryhmää¹. On nimittäin mahdollista, että isälinja on voinut katketa, eikä sukututkimuksessa kirkonkirjoista ja veroluetteloista löydetty sukujuonto edusta todellista biologista isälinjaa. Isälinjan testeissä on aina otettava huomioon yllätyksen mahdollisuus. Isä on aina epävarmempi kuin äiti. Jos esimerkiksi kirkonkirjojen perusteella on löydetty kahdella isälinjaiselle DNA-testatulle yhteinen kantaisä, joka olisi syntynyt 1700-luvun alussa ja testitulokset eivät osukaan toisiinsa, niin vähintään toisessa linjassa on katkos olettaen sukututkimuksen kuitenkin olevan oikein tehty. Verrokkitestillä voidaan varmistaa siten isälinja lähimpään yhteiseen kantaisään asti. Tuosta kohdasta taaksepäin varmistaminen vaatii puolestaan vielä kauempaa haarautuvan verrokkilinjan.

Sukututkimuksessa käytettäviä DNA-testejä on kolmea tyyppiä: suorien isä- ja äitilinjojen testit sekä laajempi koko perimän autosomaalinen DNA-testi eli ns. serkkutesti. Sukuseurojen käyttötarkoituksessa isälinjaiset Y-kromosomin testit ovat yliverkaisia hyödyllään.

Y-kromosomi siirtyy aina suoraan isältä pojalle, joten jos sukunimilinjassa on välissä yksikin nainen, vaihtuu isälinjan suku. Käytännössä kaikki miehet kantavat Y-kromosomissaan ikaikaista tietoa suorasta isälinjastaan. Isälinjan testi on siten lahjomaton, se kertoo aina totuuden. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että asiaa olisi syytä arastella. Jos kävisikin niin, että suvun historiasta löytyisi yllätyksiä, eli paljastuisi vanhoja sukusalaisuuksia, olemme syyttömiä asiaan. Menneille ei voida mitään ja ilman koko tapahtumaketjua ja jokaista esivanhempaamme osana esivanhempien verkkoa emme olisi täällä. Se että olemme syntyneet, on vaatinut kaikki tapahtuneet vaiheet ja kaikki esivanhemmat. Meidän kokonais-DNA on muruja sieltä ja muruja täältä. Y-DNA:n osalta taas muutokset ovat vähäisiä ja meillä on ainoastaan yksi suora isälinja, kuten on myös yksi suora äitilinja.

Y-kromosomin tutkimuksen vaatimuksena on luonnollisesti se, että testattavan on oltava mies, sillä vain miehillä on Y-kromosomi. Naisen sukupuolikromosomit ovat XX, kun miehellä ne ovat XY. Muiden kromosomien geenit sekoittuvat perusteellisesti kerran sukupolvessa. Y-kromosomi taas pysyy – mutaatioita lukuun ottamatta – muuttumattomana polvesta toiseen.

¹ Haploryhmä on kirjain- ja numeroyhdistelmä, jolla määritetään tietyinä ajankohtana tapahtunutta pysyvää SNP-mutaatiota isälinjan ketjussa. Haploryhmät määritellään perustasolla kirjaimin (mm. N, I ja R), mutta nämä ovat kymmeniä tuhansia vuosia sitten tapahtuneita muinaisia haarautumia. Pääryhmillä on valtavasti tuoreempia alaryhmiä, joita syntyy koko ajan lisää. Mitä lähempiä sukulaisia testataan, sitä tuoreempia haploryhmiä syntyy. Vaikka haploryhmien tunnuksat vaikuttavat hankalilta, ne kertovat vain yhdellä kantaisällä tapahtuneen mutaation, jolle on annettu vaikealta vaikuttava kirjain- ja numeroyhdistelmä. Kukin mutaatio jättää ns. korvamerkin sukulinjalle ja se periytyy kantaisän kaikille mieslinjaisille jälkeläisille.

Siinä on vain muutama toimiva geeni. Perimäainekseltaan Y-kromosomi ei ole siten erityisen merkittävä. Se ei kuitenkaan vähennä sen merkitystä sukututkimuksen oivana työkaluna.

Vaikka asiakirjoihin merkitty isälinjaketju olisi katkeamaton, sukupolvien kuluessa kasvaa luonnollisesti myös mahdollisuus siitä, että joku isälinjaan kirjattu ei todellisuudessa olekaan pojakseen merkityn biologinen isä.

DNA-tulosten analysointi: snipit ja markkerit

DNA-testien hyödyllisyys perustuu siihen, löytyykö sopivaa vertailupohjaa. Testit yleistyvät jatkuvasti ja siten kaikkien tulosten hyötykin kasvaa aikaa myöten. DNA-testien analysointi perustuu mutaatioiden tarkasteluun. Mutaatiota voi kutsua ns. kopiointivirheeksi, kun geeni kopioituu vanhemmalta lapselle. Isälinjaisia DNA-testejä on kahta erilaista tyyppiä. Edullisempia, ns. perustestejä, ovat markkeripohjaiset STR-testit (Short Tandem Repeat). Markkeritesteissä tutkitaan emäsparien toistokertojen muutoksia. Ne voivat mutatoitua myös takaisin aiempaan arvoon, joten tulosten perusteella ei saa varmuutta, ketkä ovat lähimpiä sukulaisia.

Markkeri (STR) tarkoittaa tiettyä paikkaa Y-DNA:ta olevista tunnistettavista jaksoista. Jokaisen markkerin arvo taas kertoo sen, kuinka monta kertaa jokin tietty muutaman emäksen yhdistelmä toistuu peräkkäin kyseessä olevan markkerin eli jakson kohdalla. Markkeriarvo (esim. 15) kertoo, montako kertaa yhdistelmä toistuu ko. kohdassa (eli lokuksessa).

Tarkemmat isälinjan testit ovat SNP-testejä (SNP = Singular Nucleotide Polymorphism) eli ns. snippitestejä. Nämä ovat yksittäisten emästen pysyviä muutoksia, joiden avulla määritellään haploryhmä ja sen alaryhmät. Tulosten analysointi perustuu vertailuun: testattujen väliltä etsitään yhteisiä ja poikkeavia markkereita tai SNP:tä.

SNP-mutaatiot ovat pysyviä, kun sellainen on esi-isällä kerran tapahtunut, kantavat kaikki hänen suoran mieslinjan jälkeläiset samaa mutaatiota. Tästä muodostuu siten kyseisen sukulinjan tunnusmerkki. Isälinjaketjussa tapahtuu aina uusia mutaatioita ja jokainen uusi mutaatio synnyttää uuden välioksan. Testatuilla voi olla aluksi testin tehtyään Y-kromosomissa esimerkiksi kuusi omaa mutaatiota, jota ei löydy keneltäkään muulta testatulta. Kun joltain toiselta testatulta löytyy esimerkiksi yksi sama mutaatio, syntyy näille kahdelle uusi alaoksa.

Ainoastaan pysyviin emäksen muutoksiin perustuvien SNP-testien perusteella voidaan kunkin testatun isälinja asettaa tarkkaan paikkaan haploryhmän puuhun. Tuo paikka tarkentuu aina sitä mukaa kun lähempiä testattuja ilmaantuu. Koko maailman miesväestö on SNP-mutaatioiden perusteella jaettu haploryhmiin.

FamilyTreeDNA on suositeltavin tarkempia isälinjan testejä myyvistä yrityksistä. Ensinnäkin FamilyTreeDNA antaa valmiiksi erinomaisen vertailupohjan, koska suomalaiset tekevät isälinjan testinsä pääasiassa siellä. Kokonaisen genomien testit voisivat joissain tapauksissa olla

vielä tarkempia ja löytää enemmän mutaatioita, joka auttaisi paikallistamaan ehkä sellaisiakin sukuhaarojen yhteyksiä, joita BigY 700 ei löydä.

Nämä muiden firmojen myymät koko genomien tai koko Y-kromosomin testaavat testit antavat kuitenkin pelkän raakadatan, eivät lainkaan vertailupohjaa. Tulokset olisi vietävä joka tapauksessa YFull-palveluun, joka vasta toisi osuimia esille. Vain harva isälinjansa testaava vie nykyään tuloksensa YFulliin ja YFull on tästä syystä jäänyt vertailupohjassa Family Tree DNA:n jalkoihin. YFull on venäläinen yritys, mikä asettaa nykyisessä maailmanpoliittisessa tilanteessa suuria kysymyksiä firman tulevaisuudesta ja sen tukemisen eettisyydestä Venäjän toimien vuoksi.

YFullin kokonaiskattavuus on selvästi Family Tree DNA:ta suppeampi, vaikka siellä on jonkin verran sellaisia tuloksia, jotka on saatu muissa firmoissa tehdyistä testeistä. Ero FamilyTreeDNA:n ja YFullin välillä kasvaa jatkuvasti.

Isälinjaisten DNA-tulosten tulkinnan tutkimusmetodeista

Y-DNA-tulosten tulosten hyödyntäminen asutushistorian tutkimuksessa on siinä mielessä ongelmallista ja hankalaa, että asiakirjalähteitä ei ole olemassa ennen 1540-lukua. Päätelmät ja aika-arviot perustuvat keskimääräisten mutaatioarvojen perusteella laskettuihin SNP-mutaatioiden syntyaikoihin. Suomalaisissa N-haploryhmissä, jota Sormustenkin isälinja edustaa, on erittäin paljon testituloksia, joten aika-arviotkin ovat luotettavalla tasolla.

Kun aiotaan hahmottaa asutushistorian reittejä, ja sitä missä esi-isät ovat asuneet milloinkin minkäkin mutaation syntyvaiheessa, tarkastellaan mutaation omaavien testattujen miesten arkistotietojen perusteella tiedossa olevien vanhimpien kantaisien asuinalueita. Esimerkiksi jos mutaation lasketaan tapahtuneen 1000-1100-luvulla ja kaikki isälinjaiset jälkeläiset ovat vanhimmassa maakirjassa Päijät-Hämeen alueella, voidaan vahvasti olettaa myös kantaisän eläneen tuolla alueella. Jos kyseistä linjaa ei löydy lainkaan Karjalasta, ei ole mitään syytä olettaa, että se olisi karjalaissyntyinen. Kokonainen kyläkunta tuskin olisi muuttanut Karjalasta Hämeeseen ja toisaalta miksi tällaista pitäisi edes olettaa? Toisaalta jos tuota kyseistä 1000-luvun mutaatiota aiemmatkin oksat ovat jälkeläislevinnältään päijäthämäläisiä, voidaan mutaatiota entistä selvemmin pitää hämäläissyntyisenä.

Tulosten tulkinnat perustuvat siten Y-linjojen myöhemmän levinnän tarkasteluun. 1540-luvun levintäalueesta yhdistämällä tähän DNA-tulosten aika-arviot, voidaan tehdä päätelmiä siitä, missä levinneisyyskeskus on sijainnut.

Suomalaisten isälinjat

Maaailman miesväestön isälinjat on ryhmitelty kirjaintunnuksilla SNP-mutaatioiden perusteella. Suomessa yleisin haploryhmä N (N-M231 ja N-M232) polveutuu haploryhmästä NO. N-haplo on ilmeisesti suhteellisen nuori, ja se on levinnyt Pohjois-Euraasiaan vasta viime jääkauden jälkeen. Haploryhmän on esitetty syntyneen Kaakkois-Aasiassa noin 22 000 vuotta sitten ja levinneen sitten vastapäivään nykyisen Mongolian ja Pohjois-Kiinan alueelta Koillis-Eurooppaan saakka. Alaryhmä N-M178, johon myös Suomen N-haplone alaryhmät kuuluvat, syntyi ehkä 12000 – 8000 vuotta sitten Kiinan ja Mongolian alueella.

Suomeen se on kulkeutunut aikojen kuluessa Siperian kautta. Noin 63 % kaikkien suomalaisten isälinjoista on itäistä N-haploryhmää. Itä-Suomessa N-haploryhmän osuus on jopa 80–90 prosentin välillä, alueesta riippuen. Se on selkeästi suurempi Itä- kuin Länsi-Suomessa.

Suomalaisten N-haploisten yhteinen kantaisä on kuitenkin alle 5000 vuoden päässä (mutaatio N-L1026). Tämänkin alku on silti vielä Volgalla. Mielenkiintoista on, että N-haploryhmä on erittäin yleinen myös suomensukuisilla kansoilla kaukana muualla nykyisen Venäjän alueella.

Sormusten suku kuuluu N-haploryhmään ja sen vanhaan ns. savolaishaaraan.

Suomalaisten toiseksi yleisin isälinja N-haplone jälkeen on skandinaavinen haploryhmä I1 (I-M253). Sen varhaisempi pääryhmä, haploryhmä I, syntyi Balkanilla 25–30 000 vuotta sitten mannerjäätikön ollessa laajimmillaan. Isälinja levisi vuosituhansien kuluessa länteen ja sitten pohjoiseen ilmaston lämmitessä ja jään reunan paetessa. Suomalaiset kuuluvat pääosin haploryhmään I1, joka syntyi oletettavasti Pohjois-Ranskassa tai Saksassa 5000–6000 vuotta sitten. Sieltä haploryhmää muutti Tanskan salmien luokse, josta sitä levisi Ruotsiin.

I1-haploa levisi Suomeen useana aaltona, mutta pääryhmät tulivat jo ennen ajanlaskun alkua ja siten ennen viikinkiaikaa. Suomalaisten I-haploisten pääryhmän isälinjan alkuperä kuuluu varhain, todennäköisesti yli 2000 vuotta sitten, Varsinais-Suomen alueelle tulleeeseen haaraan. Tämän yleisin alahaara (I-L287) syntyi noin 1900 vuotta sitten Satakunnassa tai Pirkanmaalla.

I-L287:lla on kaksi toistaiseksi tunnettua alahaaraa, joista I-L258, on selvästi yleisempi. Tähän kuuluu noin 2/3 tunnetuista Suomen I1-haplone isälinjoista. Mutaatio on syntynyt hyvin pian I-L287:n jälkeen. I-L258:lla on lukuisia alahaaroja ja ne ovat syntyneet Satakunnan, Pirkanmaan ja Hämeen alueella ensimmäisten ajanlaskun jälkeisten vuosisatojen aikana. Isälinjojen leviämiseen liittyy rautakautisen muinaishämäläisen kulttuurialueen synty. Alaryhmiä levisi paljon myös pohjoiseen ja itään hämäläisen uudisasutuksen mukana. Muutamaa prosenttia suomalaisista isälinjoista edustaa Länsi-Euroopassa vallitsevana isälinjana esiintyvä R1b. Suomen R1b-haploiset ovat pääosin myöhemmin tulleet virkamies-, säätyläis- ja pappissukuja. Vanhojen talonpoikaissukujen keskuudessa sitä on tullut testeissä hyvin vähän vastaan.

I1-haploryhmän osuus koko Suomen väestössä on noin 25 %:n luokkaa. Se on levinnyt pääasiassa Skandinaviasta, käytännössä Ruotsista, Suomeen ja on yleinen erityisesti Länsi-Suomessa. Myös Savon alueella ja Karjalassa on vanhoja I1-haploryhmään kuuluvia sukuja. I-haplo edustaa vanhaa eurooppalaista isälinjaa, joka joutui R1b:n syrjäyttämäksi ilmeisimmin jama-

paimentolaisten myötä. Jamnat olivat Ukrainan arojen paimentolaisia, jotka valloittivat Etelä-, Keski- ja Länsi-Euroopan isälinjat n. 5000 vuotta sitten lähes täydellisesti.

R1a ja R1b ovat yleisiä laajalti Euroopassa. ja Suomessa näiden kahden, toisilleen varsin kaukaisen, ryhmän osuus on noin 8 prosentin tietämällä. Molempien alkuperä on idässä, Ukrainan arojen suunnilla, mutta yleiskuvana on nykyään se, että R1a on itäeurooppalainen ja R1b länsieurooppalainen linja. Kaikki muut isälinjaiset päähaploryhmät ovat Suomessa varsin marginaalisia.

N-haploryhmän alkuhistoriaa

Mieslinjan haploryhmän N, joka on myös Sormusten haploryhmä, arvioidaan syntyneen n. 37000 vuotta sitten Kiinan tai Mongolian alueella. Kaikkien testattujen N-haplon miesten yhteisen kantaisän arvioidaan silti olevan n. 22 000 vuoden päässä.

Ensimmäinen väestöllinen N-haplon ”pullonkaula” olisi siten koko haploryhmän alussa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että mieslinja on jatkunut n. 15 000 vuoden ajan vain yhdestä miehestä. Luonnollisesti muitakin linjoja on ollut, mutta ne ovat vuosituhansien kuluessa sammuneet mieslinjaisesti. Toisaalta Kiinan ja Mongolian seudulta testejä on myös yhä varsin vähän, joten haplon alkupäää tarkentunee tulevaisuudessa myös varhaisilla rinnakkaislinjoilla.

Aasiassa ja Venäjälläkin DNA-testejä on otettu vielä suhteellisen vähän esimerkiksi Suomeen verraten, joten testauksen yleistyessä myös kuva N-haploryhmän reitistä tulee tarkentumaan. Nykytiedoilla arvioidaan, että N-miesten reitti on kulkenut jääkauden aikana Kiinasta Altain seudun kautta Länsi-Siperian jääjärven reunaan seuraten länteen ja lounaaseen.

N-haploa on jäänyt myös Kiinaan. Mutaatio N-L729, joka on syntynyt n. 18 000 vuotta sitten, näyttäisi tapahtuneen vielä Kiinan seudulla, samoin mutaatio N-Z1956 (n. 16 000 vuotta sitten)

Jääkauden loppuessa N-haploryhmän miehiä vaelsi pohjoiseen mammuttien ja peurojen perässä, kun jäänreuna vetäytyi. Merkittävä oksanhaara suomalaisten isälinjojen kannalta on mutaatio N-TAT (N-M46), joka tapahtui Etelä-Siperiassa n. 15 000 vuotta sitten ja alkoi haarautua n. 12 000 vuotta sitten.

Noin 12 000 vuotta sitten syntyi mutaatio N-M178 (N1c), silloin isälinja oli siirtynyt Pohjois-Siperiaan. Seuraavan oksanhaaran, N-L708:n, yhteinen kantaisä on n. 7500 vuoden päässä. Se voisi olla tulosten perusteella syntynyt mieslinjan ollessa jo Uralin länsipuolella.

Vasta N-L1026, jonka yhteinen kantaisä on n. 4900 vuoden päässä, on selkeästi ns. suomalais-ugrilainen. Se on juonnettavissa Volgan seudulle. Kaikkien N-haploryhmän suomalaismiesten yhteinen kantaisä onkin juuri kyseinen N-L1026:n mutaation omannut kantaisä. Kyseisen haplon alahaarojen vaiheita käsitellään seuraavissa luvuissa tarkemmin.

Noin 3400 vuotta sitten syntynyt N-Z1925 on jo suuremmalta osin suomalainen haara. Se erkaantui aiemmin luetelluista jo n. 4900 vuotta sitten (N-L1026). Tätäkin on levinnyt Ruotsiin

jo varhaisessa vaiheessa ja sen reitti saattaa olla Suomeen tullessa pohjoinen. Sen varhaisissa linjoissa on viitteitä yhteydestä saamelaisuuteen.

Suurin myöhemmistä alahaaroista, N-Z1933 syntyi n. 2 200 vuotta sitten ja siitä haarautuvat kaksi päälinjaa N-VL62 ja N-CTS4329. Aiemmin näitä on nimitetty karjalaiseksi (N-VL62) ja savolaiseksi (N-CTS4329), mutta tämä nimitys johtaa harhaan, sillä osa ns. karjalaisoksan alahaaroista on ollut hyvin varhain Savon alueella.

Suomalaisten N-haplojen alkujuuret Volgan vesistöalueella

Vaikka suomalaisista on tehty varsin paljon isälinjaisia DNA-testejä, ei Suomesta ole löytynyt yhtään kivikautiseksi määriteltävää isälinjaa. Kaikki tunnetut Suomen isälinjat näyttäisivät saapuneen Suomen alueelle vasta pronssikaudella.

Isälinjojen muuttoliikkeiden ajoitusten määrittely perustuu myöhemmän levinnän ja mutaatioiden ajoitusten yhdistämiseen. Tarkastelemme tässä yhteydessä luonnollisesti Sormusten sukuun johtavan isälinjan (N) polkuja, joka on samalla Suomen yleisin isälinjainen pääryhmä.

Suomen yleisimmäksi pääryhmäksi voidaan määritellä N-haploryhmän haara N-Z1925, josta kasvoi myöhemmin ylivoimaisesti suurin alahaara Suomessa. Sen synnyn voidaan päätellä tapahtuneen noin 3500 vuotta sitten eli noin 1500 vuotta ennen ajanlaskun alkua. Tämä on siis se ajankohta, jolloin se on eronnut ns. veljeslinjastaan. Kuitenkin kaikkien N-Z1925:n alle sijoituvien isälinjat ovat selvästi lähempänä keskenään, niiden yhteinen isä on n. 2800 vuoden päässä. Isälinjassa on siis n. 700 vuoden ”pullonkaula”, jolta väliltä ei ole löytynyt haarautumia sivusuuntaan. Vaikka tulevaisuudessa DNA-testit toivottavasti jatkuvasti yleistyvät, lienee tämä yleiskuva muuttumaton. Eli yleisimmät päähaarat ovat jo tiedossa ja pääosa uusista tuloksista asettuu laajimpien päähaarojen alle.

N-Z1925 on isälinja, joka on jo yksinomaan itämerensuomalainen. Sitä vastoin sitä edeltävä oksa, N-Z1928, on kaukaa Venäjältä, Volgan suunnalta, eikä sen muita alaoksia ole levinnyt Itämeren alueelle. Tästä on selvästi pääteltävissä, että isälinjan muuttoaalto on tullut kaukaa idästä noin 3000 vuotta sitten. Samaan ajanjaksoon on pääteltävissä myös muiden N-haploryhmän haarojen muutto Itämeren alueelle.

Mutta millaista aikaa tuolloin elettiin ja mistä syistä muutto tapahtui? Suomalaisissa N-haplon isälinjoissa on havaittavissa kaksi pääryhmää, joiden molempien alkuperä on idässä, Volga-, Kama- ja Okajokien alueella. Nämä kaksi pääryhmää (N-Z1925 ja N-VL29) yhdistyvät mutaation N-L1026 kohdalla eli noin 4700 vuoden päässä. Näiden isälinjojen reitit näyttäivät tulleen Suomen ja Itämeren alueelle eri reittejä, vaikkakin samalla ajanjaksolla eli ajanlaskua edeltävällä vuosituhannella.

Suomalaisista isälinjaisista vanhoista pääryhmistä N-Z1925 on nykyään yleisin Suomen alueella tai lähistöllä syntyneiksi arvioiduista isälinjoista. Samalla se on myös suomalaisten yleisin isälinja ja kaikista tavallisin Itä-Suomessa. Kokonaisuudessaan N-Z1925:n jälkeläisryhmiin

kuuluu suomalaisista miehistä reilut 40 %. Määrä on suuri, kun mukana ovat kaikki suomalaiset miehet, ei vain N-haploon kuuluvat.

Arvio perustuu YFull-palvelun ja FamilyTree DNA:n tuloksista tehtyihin laskelmiin. N-haplopuusta voidaan päätellä isälinja saapuneen Fennoskandiaan pronssikauden lopulla, suunnilleen 2800 vuotta sitten idästä. Tulosuunnan osoittavat veli- ja setähaploryhmien alueelliset levinnyt Venäjän länsi- ja pohjoisosissa. Tätä aiemmat haarautumat ovat yksinomaan venäläisiä, keskittyen edellä mainituille alueille.

Virolainen arkeologian professori Valter Lang käsittelee kirjassaan Homo Fennicus: itämerensuomalaisten etnohistoria itämerensuomalaisten kansojen alkuvaiheita kielitieteen, arkeologian ja osittain myös DNA:n perusteella. Langilla ei ole ollut käytössään ehkä kaikkein laajinta nykyväestön isälinjaista DNA-aineistoa, mutta muinaisnäytteiden ja käytössä olleiden tulosten perusteella linja on selvillä.

Lang käyttää N-Z1925:een johtavasta isälinjasta termiä N3A4, joka vastaa haplopuun aiempaa mutaatiota N-Z1936. Tätä ei esiinny Viroa lukuun ottamatta Baltiassa ja se on selvästi ns. suomalainen variantti, toteaa Lang.

Mutaatio N-Z1936 on syntynyt noin 2700 vuotta ennen ajanlaskun alkua, perustuen YFullin haplopuun aika-arvioon. Kun lähdetään tarkastelemaan N-Z1936:n alaryhmiä, on Itämeren alueelle tuleva linja N-Z1934 syntynyt noin 500 vuotta myöhemmin, noin 2200 vuotta ennen ajanlaskun alkua. Ajanjakso ajoittuu vielä kivikauteen, sillä pronssiesineisiin alettiin siirtyä noin 1500 vuotta ennen ajanlaskun alkua. Asutushistoriallisen kuvan luomisessa on tärkeää tarkastella rinnakkaisia, ns. velihaploja. N-Z1934:n velihaploneiden, N-Y13850:n, keskeinen esiintymisalue on Tatarstanin alueella, eli Volga- ja Kamajokien ympärillä. Kyseistä seutua voidaan pitää juuri suomalais-ugrialaisten kansojen lähtöpaikkana. Tätä velihaploa on levinnyt maantieteellisesti laajalle alueelle, mutta ei lainkaan Itämeren alueelle.

Pronssikauden alussa syntyneellä N-Z1934/CTS9925:llä on kolme jälkeläisryhmää. Suomalaisien isälinjojen asiantuntija Jukka Kylli on käsitellyt myös aiemman mutaation N-Z1934 alalinjojen levintää artikkelissaan N-Z1925 (2021).

Ryhmistä N-Y15920/BY184761 keskittyy Tambovin, Novgorodin, Voronezkin ja Moskovan seuduille eli idässä Volgan vesistöalueen ja lännessä Valko-Venäjän sekä Baltian välissä olevalle alueelle. Toista alaryhmää N-Y18421:ä esiintyy eniten Tatarstanissa ja sen levintä on muuten samantyyppinen kuin BY184761:llä, joskin painotus olisi hieman pohjoisempi. Sillä on myös yksi huomattavasti tuoreempi, noin 1000-vuotias alaryhmä Ruotsin länsirannikolla ja pohjoisessa. Kolmas N-Z1934:n jälkeläisryhmä on N-Z1928/CTS2733, jonka alahaaroista N-Z1925 levisi Suomen alueelle.

N-Z1928/CTS2733 olisi syntynyt n. 2100 eaa. ja alkanut haarautua alalinjoiksi n. 1500 eaa. Sen ajoitus olisi siis Suomen esihistorian ajoituksen perusteella pronssikauden alkupuolta. Kylli toteaa artikkelissaan, että N-Z1928:n toisen jälkeläisryhmän, eli yleisimmän alaryhmän N-Z1925:n velihaploryhmä, on N-SK1485. Sen laaja levintä kattaa alueet Volgan mutkan pohjoispuolelle ja siitä itään Siperiaan ja länteen Karjalaan ja Arkangelin alueelle saakka.

Kylli huomauttaa, että velihaplon levinnässä kuvastuu hyvin, kuinka pitkiä matkoja pohjoisen Venäjän alueella on muinoin kuljettu. Toisaalta se vihjaa myös N-Z1925:nkin mahdollisesti saapuneen länteen pohjoista reittiä.

Toinen huomionarvoinen asia ovat Suomesta ja Pohjois-Ruotsista tehdyt Ananjinon tyyppin esinelöydöt. Ananjinon kulttuuri oli pronssikautinen. Erityisesti pohjoisesta Suomesta, mm. Kainuun alueelta on löydetty Ananjinon kulttuurin pronssikirveitä ja niiden valumuotteja. Löytöjä on myös eteläisemmässä osassa Suomea, mutta myös pohjoisemmassa osassa Skandinaviaa. Suomessa löydöt painottuvat pohjoiseen.

Isälinjan alahaarat muuttuvat pelkästään itämerensuomalaisiksi ensimmäisen vuosituhannen alussa ennen ajanlaskun alkua, suunnilleen samaan aikaan kuin N-Z1925:n voidaan arvioida alkavan haarautua alalinjoihin. Isälinjan voisi päätellä saapuneen Fennoskandian alueelle noin 800 eaa. tai vähän aiemmin, jos sen haarautuminen ei olisi tapahtunut aivan heti.

Jukka Kylli arvioi jälkeläislinjojen levinnän perusteella, että isälinjan alkuperäinen leviämiskeskus ei olisi välttämättä eteläisessä Suomessa, vaan sisämaassa. Osuvasti juuri samoihin aikoihin alkaa arkeologisessa aineistossa näkyä idästä saapuva Ananjinon kulttuurin vaikutus. Tutkijat ovat aiemmin todenneet, että he eivät pidä mahdollisena puhua Ananjinon ihmisten migraatiosta, koska hautaustavoissa ja keramiikassa ei ole havaittavissa muutosta.

On kuitenkin huomioitava, että Ananjinon kulttuurin (n. 800 – 200 eaa.) ydinaluetta oli juuri Volgan mutka ja pohjoisesta Volgaan laskevan Kama-joen vesistöalue. Läntisimmillään kulttuuri ulottui Vianmereen kaakosta laskevien suurten jokien alueelle.

Pitäisin todennäköisenä, että Ananjinon ihmisiä on tullut Suomen alueelle, luultavasti pohjoisempaa reittiä. Vaikka kysymys ei olisikaan ollut suuresta migraatioaalosta, on mahdollista, että Ananjino-miesten isälinjat ovat alkaneet yleistyä hiljalleen alueella asuneessa kantaväestössä. Tällöin heidän vaikutuksensa ei olisi näkynyt muutoksena keramiikan valmistustavoissa, eikä hautaustavoissa.

Ananjino-miesten isälinjat ovat voineet varsin nopeasti syrjäyttää aiemman väestön isälinjoja. Esimerkiksi on mahdollista, että Suomen pääväestö olisi tuolloin vielä ollut germaanista alkuperää, mutta sen isälinjat ovat tämän hetken tiedon mukaan kadonneet jäljettömiin. Volgan suunnilta tulleet N-haploryhmän kaksi päälinjaa, N-Z1925 ja N-VL29, valtasivat yhdessä hieinan yli 2000 vuotta sitten Ruotsista tulleen I-L287:n kanssa Suomen isälinjat. Isälinjojen vaihtuminen tapahtui myös Euroopassa muutamaa tuhatta vuotta aiemmin arojen kansojen, janojen, myötä.

Suomen alueen tuolloisen kantaväestön isälinjoja ei ole toistaiseksi löydetty. Vanhinta nykyistä isälinjaa edustavat N-miehet edustavat tämän hetken tietämyksen valossa vanhinta nykypäivään asti yltävää mieslinjaa. Tähän kuuluvat pohjoista reittiä saapunut N-Z1925 ja joko Suomenlahden pohjoispuolta tai eteläistä Väinäjoen reittiä saapuneet N-VL29:n alalinjat. Näiden kahden yhteys on siis lähes 5000 vuoden päässä Volgan alueella. Näyttää kuitenkin arkeologisten löytöjen perusteella siltä, että Baltiassa olevat linjat ovat tuoreempia kuin Suomenlahden pohjoispuolelta löytyvät linjat. Tämä tukisi Suomenlahden pohjoispuolista reittiä.

Toin jo aiemmin esille yhden huomionarvoisen piirteen: N-Z1925 ei esiinny juuri lainkaan Baltiassa, joka myös viittaa saapumiseen pohjoisempaa reittiä. Toisaalta Ananjinon löydöt ovat myös painottuneet pohjoiseen Suomeen, ollen Baltiassa erittäin vähäisiä.

Ensimmäiset rautaiset tuontiesineet saatiin sisämaahan ja Pohjois-Suomeen nimenomaan Ananjinon kulttuurin piiristä. Arkeologi Matti Huurre on todennut, että Suomen alueelta oli paljon jo pronssikaudella muodostuneita yhteyksiä ja kulttuurivaikutteita kyseiselle alueelle. Juuri isälinjaisen alaryhmä N-Z1925:n saapumisen aikoihin idästä Ananjinon kulttuurin alueelta oli saatu Suomen alueelle kulttuurivaikutteita. Jukka Kylli toteaaakin, että metallikauppa ja metalliteknologian leviäminen on hyvin voinut olla yksi syistä, jotka johtivat isälinjan saapumiseen.

On syytä vielä mainita toinen N-haplone itämerensuomalaisista päälinjoista eli N-VL29. N-haplo-ryhmää alkaa löytyä Balttilaisissa hautalöydöissä vasta pronssikaudelta alkaen, mutta ei sen suomalaista haaraa N-Z1925, vaan ryhmää N-VL29, joka on tullut joko eteläistä Väinäjoen reittiä tai Suomenlahden pohjoispuolelta. Toinen pronssikautinen kirvestyyppi, Akozinon-Mälärin tyyppi esiintyy taas selvästi etelämpänä, Baltiassa, Suomen länsirannikolla ja eteläisempänä Ruotsissa verrattuna Ananjinon kirvestyyppisiin. Tämä viittaa myös vahvasti siihen, että N-Z1925, liittyy Ananjinon kulttuuriin, kun taas N-VL29 liittyy Akozinon-Mälärin tyyppiin. Myös Akozinon kirvestyyppit liittyvät Ananjinon kulttuuriin, mutta ne näyttävät liittyvän kahden eri N-haploryhmän alahaaran liikkeisiin.

Suomen yleisimmän päähaplon (N-Z1925) alaryhmät

N-BY36558

Alaryhmistä N-BY36558 on hieman yli 2000 vuotta vanha ja harvinainen. Se jakautuu edelleen kolmeen jälkeläisryhmään. Näiden painopistealue on Ruotsissa ja Norjassa. Yhtä alahaaraa esiintyy Pohjois-Pohjanmaalla (N-Y61551). Linjat eivät vaikuta savolaisten jälkeläisiltä, sillä vaikka Keski-Ruotsin Värmlannista yhtä alaryhmää (N-BY165869) löytyykin, ei sille löydy vastaavuuksia Savosta tai muualtakaan Suomesta. Linja ei siis vaikuta savolaisten Ruotsiin tuomalle. Lisäksi yksi kolmesta alaryhmästä (N-BY36558) on painottunut Norjan Finnmarkin saamelaisalueelle.

Ajoituksenkin perusteella N-BY36558 on vanha. On mahdollista, että jälkeläisryhmät alkoivat levitä vanhoille saamelaisalueille jo noin 2000 vuotta sitten. Vaikka myöhempiä muuttoliikkeitä ei voi täysin sulkea pois, ovat eteläsuomalaiset jälkeläislinjat vähäisemmät, mikä puoltaisi, että haaran levintäkeskus olisi ollut pohjoisempaan Suomessa.

N-BY22207/N-Y29767

Tämä ryhmä on selvästi tuoreempi eli sen isälinjassa on ollut melko pitkä ”pullonkaula”, koska se on syntynyt jo n. 800 vuotta eaa. Ajoitukseltaan se on ehkä hieman yli 1000-vuotinen harvinainen haploryhmä, jossa on kaksi tunnettua jälkeläislinjaa.

Jälkeläisryhmillä on muutama tulos Ruotsin Lapista ja yksi tulos Etelä-Pohjanmaan rannikolta. N-BY22207 vaikuttaisi vanhalta pohjoiselta haploryhmältä eteläisten tulosten puuttuessa. Ryhmään kuuluu ainakin yksi saamelainen tulos.

N-FT154000

N-Z1925:n alaryhmistä myös N-FT154000 sisältää alkuvaiheessaan pitkän pullonkaulan. Se on lähtenyt haarautumaan noin 900-luvun tienoilla. Tämäkin on toistaiseksi harvinainen alahaara, jota löytyy Ruotsin ja Suomen Lapista. Haploon voidaan liittää myös saamelaisia sukuja.

Kolmea yllä lueteltua N-Z1925:n jälkeläisryhmää yhdistää moni ominaisuus. Ne ovat kaikki harvinaisia, levinnältään vahvasti pohjoisia ja niihin kuuluu saamelaisia isälinjoja.

N-Z1926 ja N-Z1927

N-Z1925:n neljäs tunnettu jälkeläisryhmä on N-Z1926. Se on selvästi muita ryhmiä vanhempi ja erittäin moninkertaisesti runsaampi. Se on jakautunut kahteen alaryhmään N-Y20920 ja N-CTS1737/N-Z1927 jo varhaisessa vaiheessa eli noin 800 eaa.

N-Y20920:n on syntynyt vasta noin 300 jaa. Sen syntyseutuna voisi myöhemmän levinnän perusteella olla Varsinais-Suomi. Alaryhmiä on levinnyt hyvin harvinaisina eri suuntiin (Uusimaa, Viro, Keski-Suomi ja Keski-Ruotsi). Ryhmä on kuitenkin melko harvinainen laajasta levinnästä huolimatta.

Sen sijaan noin 500 eaa. eli pronssikauden ja rautakauden vaihteessa syntynyt N-CTS1737/N-Z1927 on suomalaisittain erittäin runsas. Länsisuomalaisessa pienessä alaryhmässä N-PH5061/N-Y22108 on tuloksia enimmäkseen Hämeestä ja Uudeltamaalta.

N-CTS1737/N-Z1927:n itäisempään jälkeläisryhmään, N-Z1933, kuuluu sen sijaan valtaosa nykyisistä N-Z1925 haploryhmän jäsenistä ja se on erityisen yleinen Savossa, Karjalassa ja Päijät-Hämeessä sekä näiltä alueilta alkunsa saaneiden isälinjojen leviämisalueilla. N-Z1933:n vanhoihin alaryhmiin kuuluu myös hyvin pohjoisia isälinjoja varsinkin N-Y22091 haploryhmässä, joka on syntynyt pian ajanlaskun alun jälkeen.

On selvästi havaittavissa, että etelämpänä Sisä-Suomessa syntynyt haploryhmä on kasvanut suureksi ja pohjoisempana olleet jääneet pieniksi. Tämä tuntuu liittyvän vahvasti erityisesti kahteen seikkaan: ensinnäkin maatalouden ja laajemminkin elinkeinojen kehittymiseen, jolloin perhekoot ovat kasvaneet lapsikuolleisuuden pienentyessä, koska ravintoa on ollut enemmän ja se on ollut monipuolisempaa. Tähän liittyy olennaisesti myös maanviljely ja erityisesti kaskiviljely, sillä kaskiviljelyn yleistyessä tapahtuu N-Z1933:n jälkeläislinjoissa merkittävä käänne väestönkasvussa. Tämä ajoittuu samalla tavalla myös skandinaavisperäisen haploryhmän I-L258:n suurissa jälkeläislinjoissa Suomessa. Toinen seikka N-Z1933:n suureen kasvuun ja levintään on se, että se on ollut savolaisten ja karjalaisten sukujen pääisälinja ja keskiajalta lähtien näiden itäsuomalaissukujen kasvu ja ekspansio uusille asuinseuduille on Suomen asutushistorian merkittävin ilmiö. Karjalaisten maanvalloitus oli varhaisempi, mutta

savolaisvalloitus eli savolaisekspansio oli vaikutuksiltaan ja laajuudeltaan vieläkin merkittävämpi.

N-Z1925:n varhaisimmat jälkeläisryhmät

Kolmen N-Z1925:n jälkeläisryhmän alueelliset levinnät painottuvat pohjoiseen. Ne ovat harvinaisia ja liittyvät elinkeinoin. Etelämpänä maanviljely syrjäytti pääelinkeinona varhain metsästyksen ja keräilyn, joka taas pohjoisessa säilyi. Tässä on viitteitä myös mahdollisesta yhteydestä saamelaisuuteen. N-Z1925:n alahaaroista runsaan N-Z1926:n jälkeläisryhmien levinnät ovat pääasiassa Etelä-Suomesta. Jukka Kylli mainitsee, ettei N-Z1925-isälinjan lähtöalue ole runsaimman jälkeläisryhmän alueella. Toisaalta kuitenkin eteläsuomalaisen Z1926:n alaryhmät ovat vanhimpia, eikä pohjoisten jälkeläisryhmien ajoitukset yllä ajanlaskun alkua kauemmaksi. Tämä kuitenkin voi hyvinkin tarkoittaa vain sitä, että pohjoisen väestössä on ollut suurempia pullonkauloja, kun väestön jatkuminen on muutenkin ollut niukempaa.

Yhdyn Jukka Kyllin artikkelin kommentteihin, että ainakin osa harvinaisista jälkeläisryhmistä olisi runsastunut kuten N-Z1926, jos ne olisivat olleet Etelä-Suomessa maatalouden yleistyessä. Joka tapauksessa nykyisten testitulosten perusteella N-Z1925:lle ei ole mahdollista määrittää tarkkaa synnyinseutua, koska voimme tarkastella esi-isätietoja vasta 1500-luvulta alkaen ja myöhäisemmät muuttoliikkeet ovat vaikuttaneet levintöihin, mutta jälkeläisryhmien alueellisen jakautumisen perusteella se voisi olla jossain Sisä-Suomessa, tuskin kovin etelässä.

Kylli on huomionut myös, että N-Z1926:n alaryhmien nopea runsastuminen näkyy isälinjoissa Karjalan, Savon ja Hämeen alueilla vajaat 2000 vuotta sitten. Varsinkin 300-luvulta alkaen muutamat alaryhmät runsastuvat nopeasti. Sama ilmiö näkyy Kokemäenjoen vesistöalueella lännestä leviävän I-L258-haploryhmän osalta. Pohjoisten N-Z1925:n jälkeläisryhmien runsastumista ei tapahdu koskaan vastaavasti, mutta heikompaa yleistymistä voisi nähdä laveasti ajoittaen noin 1000 vuotta sitten. Nämä liittyvät selvästi uusien ruuanhankintamenetelmien kehittymiseen.

Suomessa sisämaan asutus oli vähentynyt pronssikauden alussa. Tämä johtunee luultavasti ilmaston viilenemisestä. Syyksi on esitetty ilmasto-olosuhteiden heikkenemistä. Pronssikaudella asutus on yleisesti ollut pienialaisempaa ja liikkuvampaa kivikauteen verrattuna.

Vaikka maanviljely jo tunnettiin, toimeentulo perustui suurelta osin pyyntiin. Sisämaassa harjoitettiin jo kaskiviljelyä, mutta karjanhoidosta ei ole juuri merkkejä. Mahdollisesti kaskiviljely on osaltaan vaikuttanut asutusmallin muutokseen kivikauden jälkeen, joka teki asutuksesta liikkuvampaa.

Pronssiesinelöytöjä on sisämaasta melko vähän, sillä kiveä käytettiin yhä ja sen

työstötekniikoita vielä kehitettiin. Pronssi on tuontitavarana ollut ilmeisen harvinaista ja varmasti arvokasta. Tämä voi olla yksi selittävä tekijä myös N-Z1925:n saapumisessa Volgan suunnilta.

Varmastikin Suomen sisämaassa oli N-Z1925:n saapussa 800-luvulla eaa. jo aiemmin pronssikaudella saapunutta N-CTS9976-haploryhmää, eli N-VL29:n alahaaraa. Varmasti muitakin isälinjoja on ollut, mutta näistä ei nykyväestön isälinjoista ole löytynyt merkkejä. N-haplون linjat N-Z1925 ja N-VL29 sekä I1-haplون varhaiset suomalaiset alalinjat ovat "vallanneet" suomalaiset isälinjat. Kuten on sanottu, ei tällä hetkellä ole tiedossa nykyaikaan säilyneitä kivikautisia isälinjoja Suomesta ja voi myös olla, että niitä ei löydykään. Uusimmatkin testitulokset menevät useimmiten pääryhmiin, sillä ne ovat niin runsaita.

On esitetty, että Ananjinon kulttuurissa puhuttiin nykyisten komin ja udmurtin kantamuotoa, kantapermin kieltä. Kulttuuri tuskin oli kuitenkaan yksikielinen, koska se levisi laajalle alueelle. Jukka Kylli huomioi, että koska kantasaamen puhujia asui Ananjinon kulttuurin ja Fennoskandian välillä, olisi luonnollista, että (metalli)kauppaa käytiin heidänkin välityksellään. Kuten aiemmin on todettu, Ananjinon kulttuurin vaikutukseen tuskin on liittynyt suurempia väestöliikkeitä, mutta kauppa ja kulttuurivaikutteiden leviäminen kuitenkin edellyttivät ihmisten liikkumista.

Jukka Kylli mainitseekin, että vaikka ei ole mahdollista tietää, mitä kieltä N-Z1925-isälinjan edustajat tänne tullessaan puhuivat, he saapuivat ainakin karkeasti ottaen samalta suunnalta samoihin aikoihin kuin saamen kieli. Saamen kielen on oletettu saapuneen pronssikauden lopussa tai esiroomalaisen rautakauden aikana. Tämä ajoitus osuu varsin täsmällisesti N-Z1925:n ilmestymiseen ja myöhemmin alaryhmien nopeaan kasvuun.

Isälinjojen alahaarat alkavat runsastua

Vielä pronssikauden puolelle ajoitetun N-Z1925:n suurimman haaran N-Z1926:n vanhimmissa jälkeläislinjoissa on länsisuomalaisia alaryhmiä siinä missä itäsuomalaisiakin. Sisä-Suomessa on mahdollisesti ollut asutuksellinen pullonkaulailmiö, sillä varhain haarautuneista alaryhmistä pienemmäksi jääneet haarautuvat vasta ajanlaskun alun jälkeen.

Luukonsaaren keramiikka² levisi Etelä-Suomessa idästä länteen myös esiroomalaisella rautakaudella. Kangasalan Sarsan asuinpaikalla tekstiilikeramiikka korvautuu idästä leviävällä Luukonsaaren keramiikalla ja läntisellä Morbyn keramiikalla 600-luvun jälkeen eaa. Jukka Kylli toteaa, että vaikka keramiikka, kielet ja haploryhmät eivät automaattisesti toisiinsa liitykään,

²Luukonsaaren keramiikka on Suomen varhaismetallikauteen ja rautakauteen liittyvä lähinnä itäsuomalainen keramiikanvalmistuksen tyyliisuunta, joka luetaan kuuluvaksi asbestikeramiikkaan ja toisaalta aikaisemmin kivikautisen Säräisniemen keramiikan myöhäisempään vaiheeseen. Luukonsaaren keramiikan leviämisalueen painopiste sijaitsee Saimaan alueella, mutta sitä on tavattu paljon laajemmalla alueella kuten Pohjois-Karjalassa, Keski-Suomessa ja Kainuussa. Unto Salo liittyy luukonsaarenkeramiikan Etelä-Suomessa havaittuihin saamelaisiin. Nämä opettelivat pronssi-esineiden valamista ja ottivat raudanvalmistuksen ensiaskeleet Itä-Suomessa. Mika Lavento käyttää samasta väestöstä nimitystä lappalaiset ja viittaa saamelaisiin Oulujoen pohjoispuolen asukkaisiin.

voidaan havaita, että keramiikkatyypit sekä mahdollisesti myös kantasaame leviävät suurin piirtein samoihin aikoihin idästä länteen. Yhdistelemällä kielitieteen, arkeologian ja DNA:n tulokset, näiden välillä on nähtävissä selvä ajallinen yhteys.

Voidaan siten pohtia, että oliko N-Z1925:n isälinja, siis myös Sormusten isälinjan varhaiset esi-isät, pohjoisen reitin kautta pronssikauden Ananjinon kulttuuripiirin vaikutuksessa tulleita saamea puhuvaa suomalais-ugrilaista väestöä, jotka Sisä-Suomessa asuessaan omaksuivat hiljalleen uusia keraamisia taitoja. Kun varsinaisen kantasuomen uskotaan levinneen Baltiasta Suomeen, niin tuossa vaiheessa Sisä-Suomessa saame on voinut yleistyä ollakseen pääkieli. Alueella on voinut olla myös vanhempaa germaanislähtöistä väestöä, mutta josta ei ole toistaiseksi mitään todisteita nykyväestön isälinjoissa. N-haplomien miehet, etelämpää tullut N-VL29 ja pohjoisempaa tullut N-Z1925 ottivat kuitenkin jatkossa enemmistön suomalaisten isälinjoista. Näin suomi ugrilaistui. On huomionarvoista myös, että saamelaisväestöllä on suurempi siperialaiskomponentti DNA:ssa.

Voidaanko saamelaisia ja varhaisia suomalaisia lopulta erotella, sillä monet vaikkapa hämäläisinä ja savolaisina myöhemmin tunnetuista voivat ollakin alkuperältään saamelaisia. Etelämmäksi jääneet ryhmät vaan omaksuivat uusia viljelysmenetelmiä ja näiden jälkeläislinjat runsastuivat.

N-Z1925 haploryhmän nykyisen runsauden ovat aikaansaaneet pääasiassa myöhemmät ja pitkäaikaiset karjalaisten ja savolaisten ekspansiot. Karjalan ja Savon leviämiskeskuksissa yleisiä olleet haploryhmät N-CTS8565 ja N-VL62. Nämä isälinjat alkavat runsastua haplopuussa ajanlaskun alun jälkeen ja varsinkin 300-luvulta alkaen. Osuvasti samoihin aikoihin sisämaassa loppui keramiikan valmistus ja mahdollisesti kaupankäynti ja muut yhteydet rannikolle ja lännestä leviävään maatalouskulttuuriin tiivistyivät.

Sormusten sukuun johtavan isälinjan vaihteita

Alaryhmä N-Z1933

Suomen yleisin isälinjainen pääryhmä, kun puhutaan noin parintuhannen vuoden takaisista isälinjoista, on N-Z1933. Se on syntynyt noin 500 eaa. ja sen haarautumiset tapahtunut n. 200 eaa. Tällöin on eletty rautakauden alkua.

Sen syntyaluetta on vaikea määrittää, koska jälkeläislinjoja on alkuvaiheiltaan karjalainen N-VL62 ja N-CTS4329, jonka alkuvaiheet voivat olla sisäsuomalaiset, sillä alalinjoissa on varsin paljon lappilaisia ja jopa saamelaisia tuloksia.

N-Z1933 on mahdollisesti Sisä-Suomessa syntynyt, koska aiemmat oksat ovat sisäsuomalaisia. Tässä vaiheessa kaksi suurinta suomalaista isälinjaista pääryhmää (N-VL62 ja N-CTS4329) haarautuvat keskenään. Aiemmin N-VL62 on nimetty karjalaiseksi haaraksi ja N-CTS4329 saanut savolaishaaran nimen. Jälkimmäinen juontaa myös Sormusten suvun isälinjaan.

Savolaisnimitys on harhaanjohtava, sillä vaikka jälkeläislinjat ovat voimakkaasti levittäytyneet Savoan, vaikuttaa ryhmä alkuvaiheiltaan päijäthämäläiseltä.

N-CTS4329

Alaryhmä lienee syntynyt hieman ennen ajanlaskun alkua. Sen syntyalue voisi olla Sisä-Suomessa, sillä toinen alahaara (N-PH521) on yleinen Lapissa saamelaisilla. Saamelaisväestö on taas aikojen kuluessa vetäytynyt pohjoiseen. Hyvä kysymys on myös se, että edustiko alaryhmä tuolloin ennen ajanlaskun alkua saamelaisväestöä.

N-CTS8565

N-CTS8565:n syntyaluetta on vaikea määrittää, sillä vanhoja jälkeläisryhmiä löytyy laajalta alueelta Päijänteen ja Laatokan väliltä. Jälkeläislinjoissa on enemmän läntisiä kuin itäisiä linjoja. Perinteisesti N-CTS8565:a on nimitetty ns. savolaisten päähaaraksi, mutta nimitys on harhaanjohtava, sillä vain osa alaryhmistä keskittyy myöhemmin Savoan. Tilastollisesti jälkeläisistä suurin osa on savolaisia johtuen savolaisryhmien valtavasta kasvusta myöhemmin, mutta jälkeläislinjojen määrässä savolaiset eivät ole enemmistönä.

Jos tarkastellaan N-CTS8565:n ns. velihaploa (N-Y22091) voidaan ehkä aavistella myös rinnakkaishaplon syntyhistoriaa. Velilinja on luultavasti asunut selvästi Sisä-Suomessa, koska jälkeläislevintä painottuu Keski-Suomesta pohjoiseen Lappiin asti ja siihen kuuluu monia saamelais-sukuja. Tämä liittyy saamelaisten vetäytymiseen pohjoiseen, syntyalue ei liene niin pohjoisessa. Tällä perusteella voitaisiin aavistella myös N-CTS8565:n syntyneen Sisä-Suomessa ajanlaskun alun tienoilla. Sopivana keskuspaikkana voisi olla Päijänteen seutu.

N-Y125466

Mutaatio on syntynyt noin ajanlaskun alussa. Alaryhmiä laajalla alueella Päijät-Hämeestä Kymenlaaksoon, Pohjois-Karjalaan ja Lappiin. N-Y125466:lla on Rekosten linjaan johtavan N-Z4998 lisäksi kaksi muuta alaryhmää N-Y30513 ja N-BY30394. Näistä ensin mainittu löytyy erikoisesti Kymenlaakson lisäksi vain Ruotsin Lapista. Jälkimmäisen jälkeläislevintä keskittyy Venäjälle ja Pohjois-Karjalaan.

Kuten jälkeläislevinnöistä näkyy, ovat esihistoriallisen ajan ihmiset liikkuneet paljon ja toisaalta aikaetaisyys asiakirjojen alkuun 1500-luvulle on valtaisan pitkä. Väliin mahtuu siis migraatioita mahdollisesti suuntaan, jos toiseenkin. Asutus ei selvästi ollut paikallaanpysyvää, sillä elettiin metsästäjä-keräilijäaika.



Päijät-Hämeen alue on keskeistä monien myöhempien savolaisryhmien kannalta, mutta myös laajemminkin monet suomalaiset isälinjat näyttäisivät johtavan Päijät-Hämeen seudulle ajanlaskun alkuun tultaessa. Lähde: Yleiskartat (kokoelma) - Yleisk. la* 151/- - Charta öfver Finland år 1747., jakso 1: Länsi-Suomen kartta v. 1747; Kansallisarkisto: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=6031147915&aineistoid=1656387454>

N-Z4998

Tämä mutaatio on tapahtunut ehkä hieman ajanlaskun alun jälkeen, noin 100-luvulla. Tämä sekä seuraava mutaatio N-CTS3223 ovat siten tapahtuneet varhaisrautakauden puolenvälin jälkeen. Ajanjaksoa kutsutaan vanhemmaksi roomalaisajaksi, jolloin Rooman valtakunnan esi-neistöä alkoi löytää tietään myös Suomeen.

Väestönkasvu vaikuttaa olleen ajanlaskun alussa varsin voimakasta, sillä N-Z4998:lla on peräti yksitoista suoraa alaryhmää. Ne ovat syntyneet nopeasti kantahaplon jälkeen. Alaryhmissä on eniten pirkkalaisia ja savolaisia linjoja jälkeläislevinnältään. Ryhmä voisi olla kuitenkin Päijät-Hämeessä syntynyt, koska levintä keskittyy eri suuntiin, joten Päijät-Häme voisi olla keskiössä.

Koska sisäsuomalaisissa isälinjoissa on tapahtunut nopea haplojen runsastuminen hieman ajanlaskun alun jälkeen, on pohdittava olisiko tuolloin tapahtunut väestöllinen pullonkaula, joka epidemia tai muu tapahtuma, joka olisi johtanut merkittävän osan väestöstä menehtymiseen.

N-CTS3223

Tämä mutaatio on syntynyt noin 200-luvulla ajanlaskun alun jälkeen. N-CTS3223:lla on kuusi tiedossa olevaa alaryhmää. Näistä kaksi suurinta (N-Z5892 ja N-Z5894) ovat savolaisia. Niiden jälkeläislinjat ovat osallistuneet voimakkaasti savolaisekspansioon eli savolaisasutuksen leviämiseen, joten ne ovat kasvaneet todella suuriksi. Yksi alaryhmä vaikuttaa karjalaiselta ja loput kolme hämäläisiltä. Ryhmä lienee syntyhistorialtaan hämäläinen, mahdollisesti Päijät-Hämeestä, joten Päijänteen eteläosaa voitaisiin pitää mahdollisena leviämiskeskuksena.

N-Z5894

Mutaatio on syntynyt noin 400-luvulla eli varhaisimman rautakauden lopulla, ns. nuoremmalla roomalaisajalla. Oksalla on viisi alahaaraa, joista toiseksi laajin on Sormusiinkin johtava N-BY2738. Vielä suurempi, ja myös selkeä savolaislinja, on rinnakkaisoksa N-Z5893. Molemmat (N-Z5893 ja N-BY2738) ovat asiakirjojen alkaessa jälkeläislevinnältään pääosin länsisavolaisia, joskin itäisempiäkin savolaisia alaoksia löytyy. Näiden alahaarojen kantajuuren voidaan päätellä olevan luultavammin Mikkelin ympäristössä. Muut kolme alahaaraa ovat jälkeläislevinnältään selvästi hajanaisempia, joten niiden alkuperä voi olla Hämeessä. Tämä voisi viitata siihen, että N-Z5894 olisi vielä syntynyt Päijät-Hämeessä ja sen alalinjat olisivat tulleet ehkä noin 500-luvun tienoilla Savoan. Tämä osuu yhteen arkeologista havaitun hämäläisen asutuksen leviämisen kohti Savoan ja Karjalaa.

N-BY2738

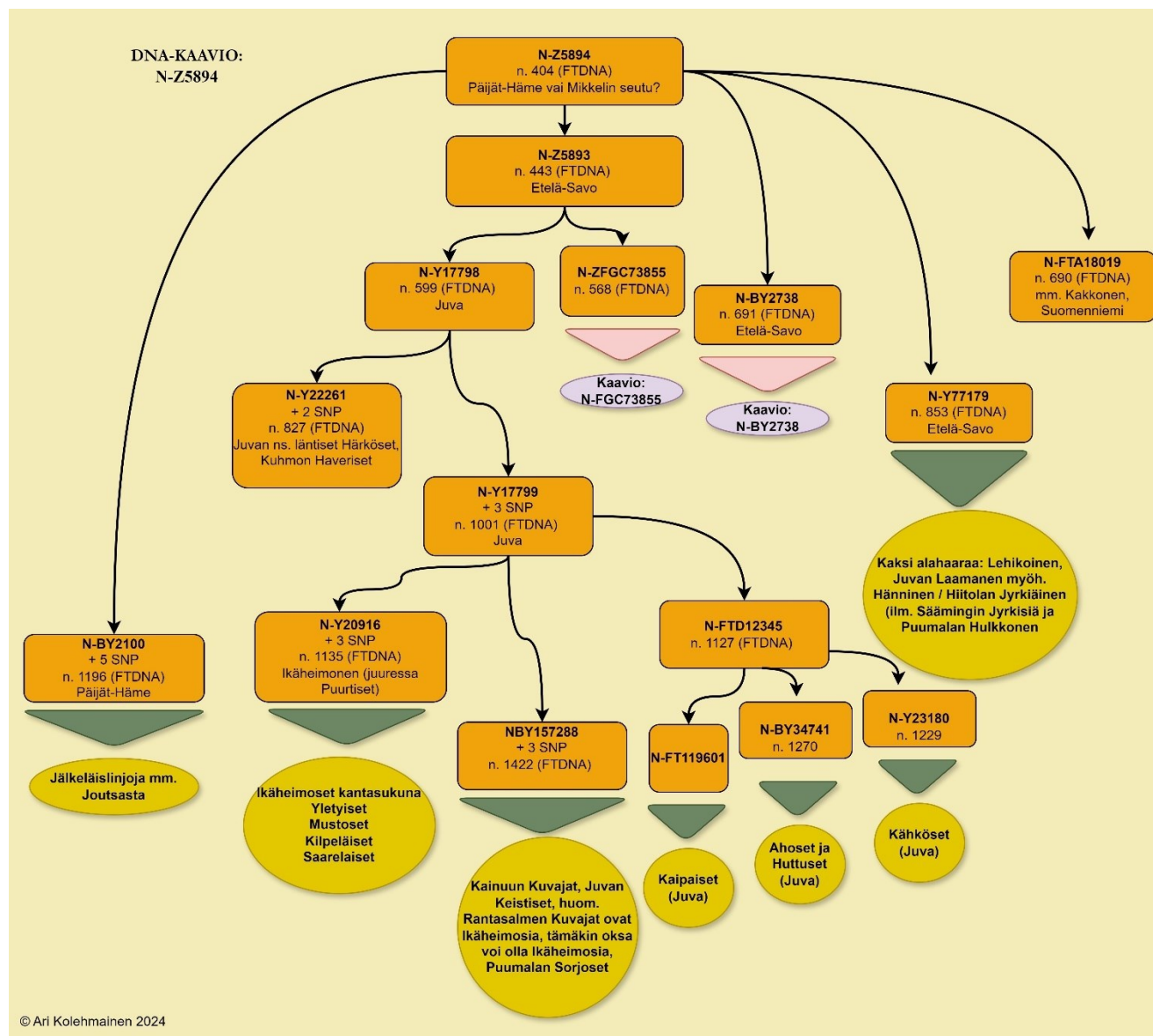
Mutaatio on syntynyt noin 700-luvun alkupuolella keskimääräisten mutaatioarvojen perusteella. Tämän oksanhaaran kaikki jälkeläislinjat tavataan 1540-luvulla asiakirjojen alkaessa Juva, Joroisten ja Rantasalmen alueella ja vahvin keskus näyttäisi olevan Juvalla.

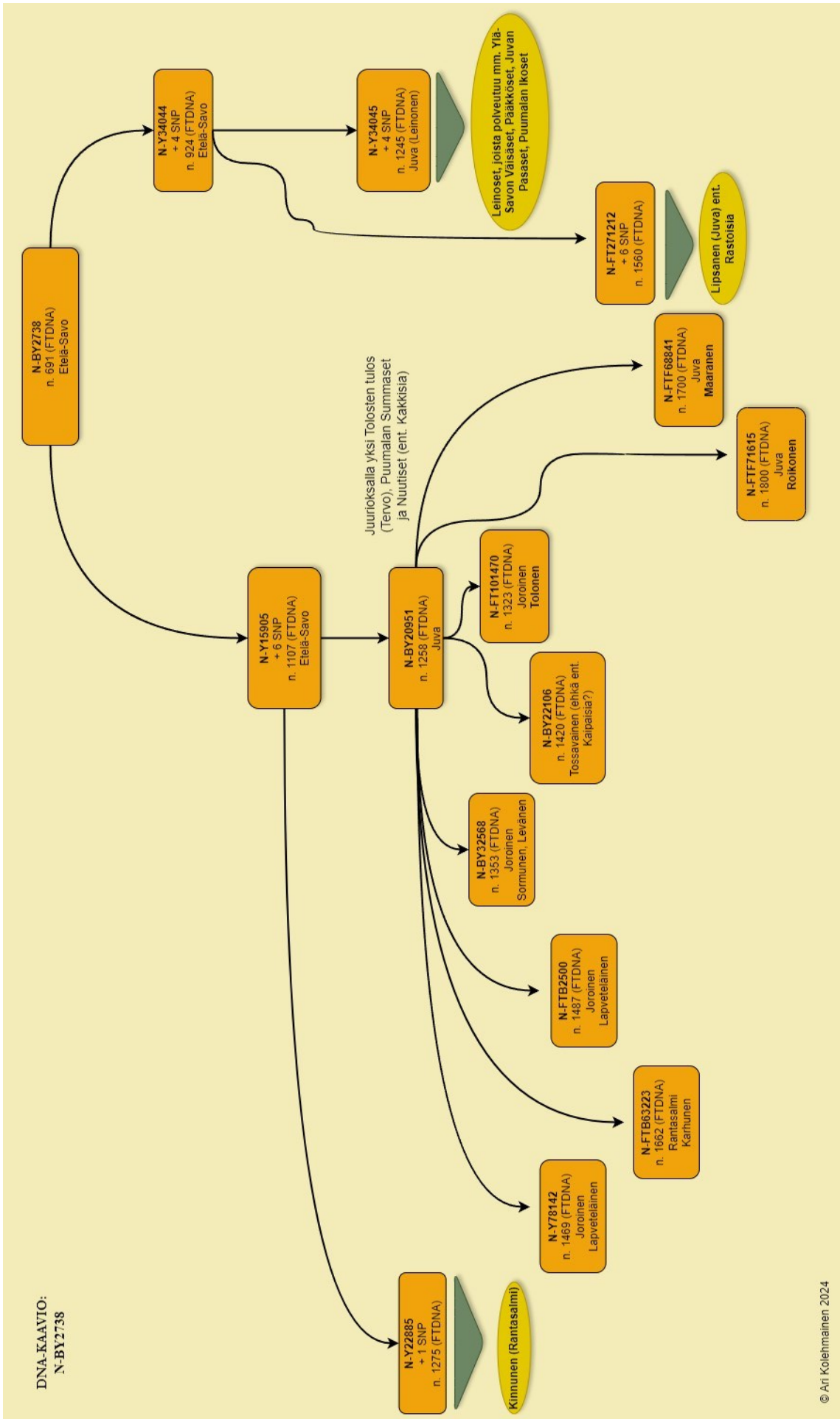
Jälkeläislevinnästä olisi pääteltävissä, että aiemman oksan N-Z5894 kantaisä olisi syntynyt vielä Hämeen puolella, mutta linja olisi tullut Mikkelin seudulla. Mutaation N-BY2738 esi-isä olisi puolestaan voinut elää jo Juvan alueella, sillä Mikkelistä ja muualta lännempää ei jälkeläislinjoja ole löytynyt.

N-BY2738:lla on kaksi välitöntä alahaaraa. Näistä N-Y34044 johtaa kahteen juvalaissukuun: Leinosiin ja Lipsasiin, jotka kuitenkin alkuperäiseltä nimeltään ovat Rastosia. Leinonen taas

vaikuttaa olevan yksi vanhimpia Savon muinaissukuja, johon jo sukunimen kanta-asu muinais-suomalaisessa nimistössä viittaa. ”Leino” tarkoittaa surumielistä ja haikeaa.

N-BY2738:n suurempi alahaara N-Y15905 on jälkeläislinjoista kuitenkin laajempi. Mutaatiolla Y15905 on peräti kuusi rinnakkaista mutaatiota, joka tarkoittaa pitkää väestöllistä pullonkaulaa N-BY2738:n jälkeen. Tulevat testit voivat tuoda välihaarautumisia kyseiseen väliin, mutta tässä vaiheessa välissä on noin 400 vuoden pullonkaula.





N-Y15905

Oksanhaaraa edeltää siis noin 400 vuoden pullonkaula, joten 700-luvun ja 1100-luvun välissä ei ole toistaiseksi löytynyt haarautumia. N-Y15905:lla on kaksi välitöntä alahaaraa. Toistaiseksi ei ole löytynyt näyttöä siitä, että jokin sukunimi yhdistäisi alahaaroja. Ajanjakson perusteella olisi mahdollisuuksien rajoissa, että yhdistävä muinainen sukunimi voisi löytyä taustalta, mutta ainakaan vielä sellaista ei ole löytynyt. Näyttää sille, että kaikki alalinjoissa tavatut sukunimet ovat syntyneet vasta keskiajan kuluessa.

Alahaaroista N-Y22885:ä näyttäisi jo puolestaan yhdistävän se, että jälkeläislinjoissa esiintyy useimmiten sukunimi Kinnunen. Siten oksan N-Y22885 kantaisä on ehkä ollut jo nimeltään Kinnunen. Aika-arvio sijoittaa tämän 1300-luvun alkuun. Toinen ja suurempi alahaara N-BY209851 johtaa Sormusten linjaan.

N-BY209851

Rinnakkaisoksa N-BY209851 johtaa myös Sormusiin ja on monikirjavampi jälkeläislinjojen nimestön osalta, että myös muutenkin laajempi. FamilyTreeDNA sijoittaa oksan aika-arvion keskimääräisesti 1270-luvulle. Sillä on peräti yhdeksän välitöntä alaoksa. Kantaoksalla tuloksia löytyy kahdelta Toloselta ja kahdelta Nuutiselta/Knuutiselta sekä Puumalan Summasilta. Tämä viittaa siihen, että mutaatio olisi tapahtunut varsin lähellä Tolosen nimen syntyä ja kaukaisimpien Tolosten keskinäisten oksien haarautumista. Nuutiset taas polveutuvat nimenvaihdoksen kautta Kakkisista (kantaisä Knuutti Kakkinen) ja Nuutiset ovat saamassa myös yhteisen alaoksan. Puumalan Summasen isälinjainen alkuperä on toistaiseksi tuntematon, eikä sukuhaara ole sukua muille testatuille Summasille.

Ei kuitenkaan ole todennäköistä, että oksanhaaran kantaisä olisi jo nimeltään Tolonen, koska Tolosia oli vain kolme asiakirjojen alkaessa. Mikään ei varsinaisesti viittaa siihen, että Tolonen olisi kaikkien taustalla oleva muinaissuku. Ilmeisesti Tolosen suku on syntynyt ja alkanut haarautumaan sisäisesti varsin nopeasti mutaation N-BY209851:n jälkeen, minkä takia kaikilta Tolosilta ei ole löydettävissä Tolosten alamutaatiota, joka on siten tapahtunut vasta Tolosten nimioksan kantahaarautumisen jälkeen.

N-BY32568

Sormusten kantaoksa on kyseinen N-BY32568 ja sillä on rinnakkaismutaatio N-FTA29779. Aika-arvio sijoittaa tämän oksanhaaran noin 1350-luvulle. Kantaoksan juuressa ovat Tohmajärven ja Polvijärven Sormusten tulokset sekä Leväisen suku. Juvan ja Suonenjoen Sormuset taas jakavat kaksi yhteistä mutaatiota (N-FTD48391 ja N-FTD49549) tuon jälkeen, joten Juvan ja Suonenjoen Sormusilla on varmuudella keskenään lähempi kantaisä kuin muilla Sormusten haaroilla keskenään. Toinen alaoksa kuuluu metsäsuomalaiselle Puuroisen suvulle ja kolmas alaoksa eräälle Suomesta Pohjois-Amerikkaan muuttaneelle siirtolaislinjalle, jonka varhaisempi tausta Suomessa ei ole tiedossa. Varhaisin esi-isä on Juho Antinpoika (John Anderson), joka oli Yhdysvaltojen väestötietojen perusteella syntynyt vuonna 1821 Suomessa.

Koska Sormunen oli laaja suku Joroisten ympäristössä asiakirjojen alkaessa 1540-luvulla, on mahdollista, että kaikki tässä oksalla olevat suvut ovat entisiä Sormusia, myös niin Leväiset kuin Puuroisetkin, jotka ovat pieniä sukuja 1500-luvulla.

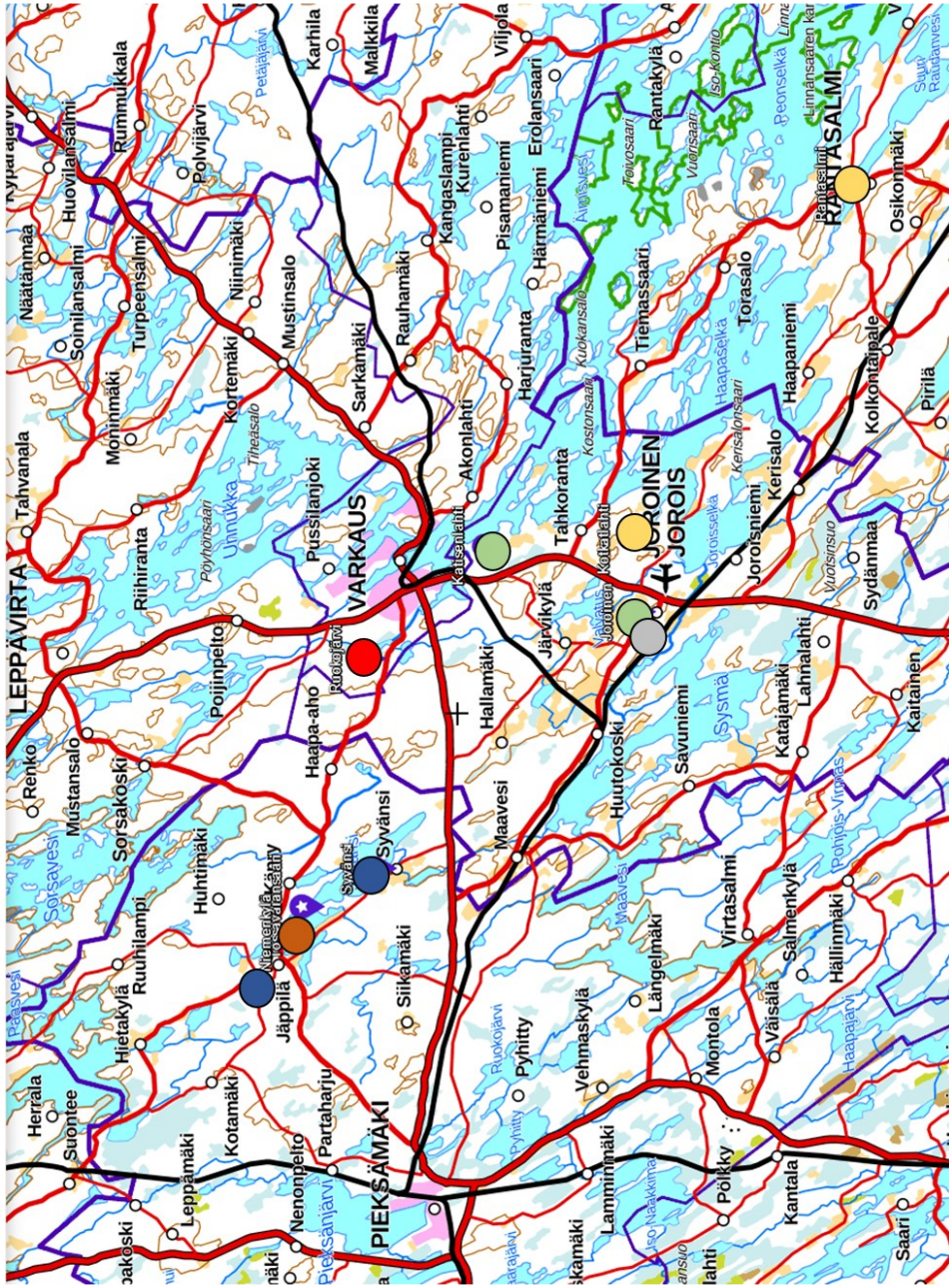
Koska Tohmajärven ja Polvijärven Sormuset jäävät kauaksi toisistaan, niin DNA-tulos osoittaa sitä, ettei Polvijärven Sormuset polveudu Pielisjärveltä, josta Polvijärven Sormuset puolestaan ovat lähtöisin. Näyttää DNA:n perusteella siten siltä, että Juva ja Suonenjoki edustavat samaa asiakirjojen alun Sormusten kantahaaraa ja Pielisjärvi sekä Tohmajärvi vielä eri linjoja.

Sormusten lähisuvut asiakirjojen alussa

N-Y209851:n kuuluvien sukujen asuinpaikat v. 1561 verollepanomaakirjassa

- Karhunen
- Leväinen
- Tossavainen (ehkä aiemmin Kaipaisia)
- Tolonen
- Kakkinen (osa suvusta myöhemmin Nuutisia ja Knuutisia)
- Lapveteläinen

Lähde: Kansalaisen karttapaikka



Sormuset asiakirjojen alkaessa

Kuten edellä on kerrottu, Sormuset kuuluvat isälinjaan, joka on suuri Juvan ja Joroisten seudun rautakauden loppupuoliskon sukuryppäs. DNA-tulosten perusteella näyttää siltä, että Sormusista saattaa polveutua nimenvaihdosten kautta polveutuvan myös muita alueen sukuja: Leväset/Leväiset (nimenmuutos ennen asiakirjojen alkua), Puuroiset (metsäsuomalainen suku Ruotsissa) ja sekä mahdollisesti Konttiset, joiden omistuksessa on myöhemmin Suonenjoen Sormusten kantatalo. Konttinen ei kuulu vanhimpaan 1500-luvun nimistöön ja Konttisten suppeampi DNA-tulos viittaa läheisestä yhteydestä Sormusiin. Konttisten polveutuminen Sormusista voitaisiin varmistaa tarkalla Big Y-700 testillä.

Savon vanhimmassa maakirjassa vuonna 1541 Sormusilla hallussa 11 taloa. Taloista yhdeksän sijaitsi Juvan pitäjässä ja näistä peräti kahdeksan Juvan Joroisten neljänneskunnassa. Lisäksi Sormusilla oli yksi talo Säämingin Iitlahdella eli Sulkavalla ja yksi talo Rantasalmella.

Karjalan Kannaksen Muolaalla esiintyy Sormulan kylä, mutta näyttää siltä, että nimi on syntynyt riippumatta Savon Sormusista, sillä tämä tutkimusprojekti osoitti Y-DNA:n myötä, että Sormusten alkujuuret eivät ole Muolaalla, vaan Joroisissa ja varhaisempi tausta on vanhaa rautakautista Savon linjaa, joka ei ole muuttanut Karjalan suunnasta.

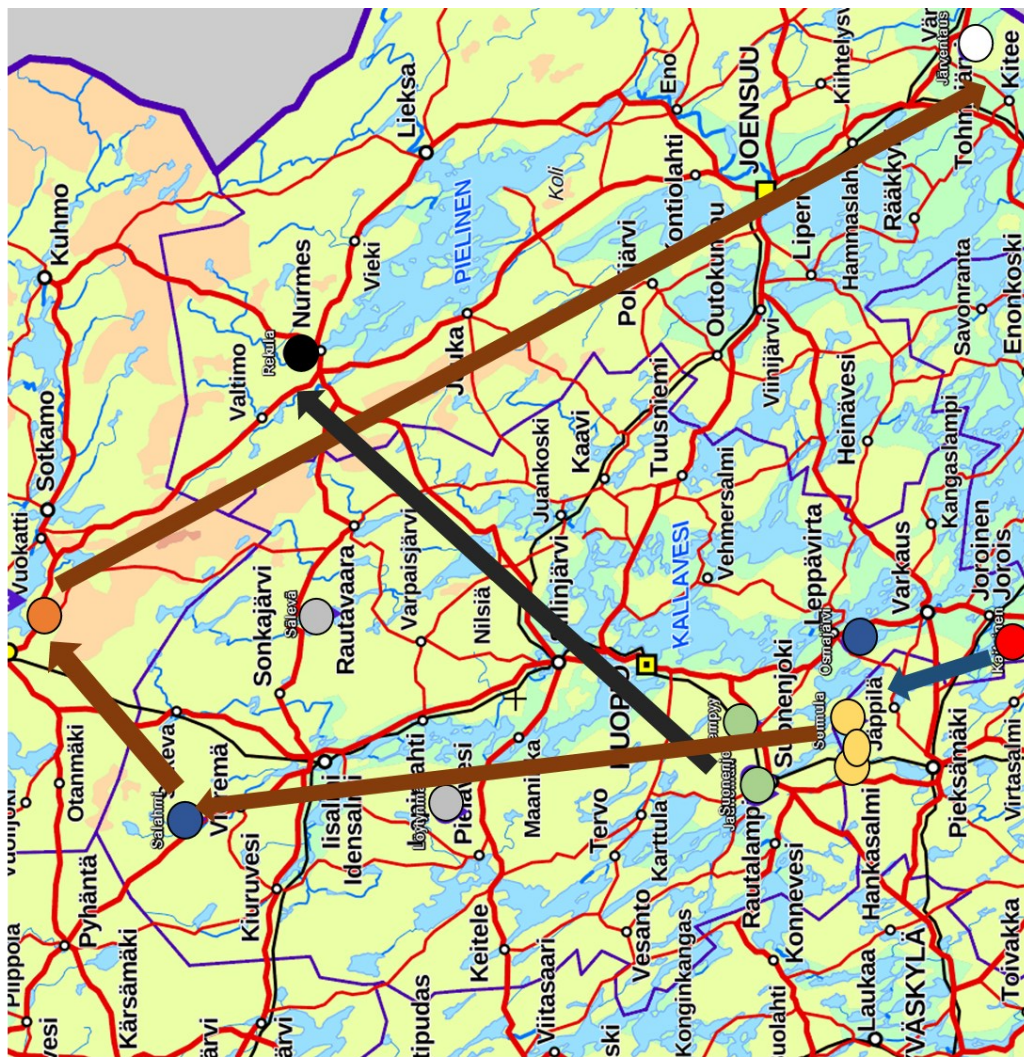
Sormusten kantatalojen sijaintia voidaan tarkastella vuoden 1561 verollepanomaakirjasta. 20 vuoden kuluessa ensimmäisestä maakirjasta Sormuset ovat kadonneet Rantasalmelta ja Sulka-valta, mutta suku on perustanut muutaman uudistalon Pohjois-Savoon eli silloisen Tavinsalmen pitäjän alueelle. Tavinsalmen pitäjä perustettiin vuonna 1547 ja ensimmäiset veroluettelot ovat vuodelta 1548. Aiemmin näitä jo Pohjois-Savossa asuneita talonpoikia verotettiin Juvan ja Rantasalmen pitäjiin, koska Pohjois-Savon takamaat kuuluivat vielä kyseisiin pitäjiin. Tämä voi tarkoittaa hyvinkin sitä, että Rantasalmelta Sormusten ”katoaminen” tarkoittaa vaan sitä, että talon verotuspaikka on muuttunut Tavinsalmelle (nykyinen Kuopio).

Sormusten leviäminen

- Asiakirjojen alkaessa 1540-luvulla eteläisin Sormusten taloista sijaitsi Joroisten Kaitaisilla. Sormusten talot muodostivat nauhamaisen jatkumon Kaitaisilta luoteeseen.
- Sormusilla oli vahva keskittymä Jäppilän pohjoisreunalla Suonteenselän eteläpuolella, myöhemmällä Suontientaipaleen ja Oittilan kylillä, joissa sijaitsi yhteensä kolme Sormusten kantataloa (kaksi Suontientaipaleen kylällä). Suontientaipaleen Sormulan Sormusilla oli takamaita aina Ylä-Savossa asti.
- Sormuset olivat leviittäytyneet Suonteenselkää pitkin Suonenjoen keskuskylän alueelle ja Jauhomaelle, joissa oli myös Sormusten kantatilat.
- Vuoden 1561 verollepanomaakirjassa Sormusten uudistaloja Pohjois-Savossa verotettiin Leppävirran Osmajärvellä ja Ylä-Savossa Vieremän Salahmillla.
- Sormuset leviittäytyivät Pielaveden Löytymmäelle ja Varpaisjärven Säälävälle, näistä Sormuset kuitenkin katosivat 1600-1700-luvun aikana.
- Reku Sormunen katosi 1600-luvun alkuvuosikymmenen aikana Ylä-Savosta ja ilmestyi Sotkamon Nuasjärvelle. Sukuhaara voisi jatkua Tohmajärven Sormusissa kiertäen Impilahden Niimisyntjän kautta Ertolaan (Järventaus).
- Nurmeksesta muodostui vahvin Sormusten keskus. Sormuset tulivat Nurmekselle 1620-luvulla ilmeisesti Suonenjoelta.
- Tohmajärven Sormuset eivät polveudu Pielisjärveltä, vaan ovat eri kantahaaraa.

© Ari Kolehmainen 2024

Kartan lähde: Kansalaisen karttapaikka



Sormuset vuoden 1561 verollepanomaakirjassa

Sormuset olivat Savon suvuista erittäin leimallinen Joroisten suku. Sormuset olivat 1500-luvulla myös Joroisten suurin suku isäntien ja talojen määrässä laskettuna. Sormusten talot muodostivat nauhan Joroisten Kaitaisilta lähtien aina Suonenjoen Iisvedelle asti. Tämä osoittaa suvun vahvaa osuutta jo varhaisessa uudisasutusliikkeessä. Sormuset olivat siten levittäytyneet Rautalammin vesireittiä kohti luodetta.

Verollepanomaakirja laadittiin noin vuonna 1561 ja siitä on säilynyt vain 1600-luvun kopio. Asiakirja on merkittävä Savon asutusta ja sukuja tutkittaessa. Dokumenttiin merkittiin jokaisen isännän omistamat maakappaleet. Kun noin 100 vuotta myöhemmin laadittiin kyseinen kopio ja pidettiin vuoden 1664 maantarkastus, tehtiin vertailuluvut, joilla uutta maantarkastusluetteloa voitiin verrata vanhaan verollepanomaakirjaan.

1500-luvulla Savon kyläjako ei ollut vielä vakiintunut, joten ilman tätä 1660-luvulla laadittua maantarkastusta ja siihen tehtyä vertailuluetteloa ei päästäisi selville 1500-luvun talojen sijainneista. 1500-luvun maakirjat eivät sisältäneet lainkaan kyliä, vaan Savon pitäjät olivat jaettu neljään neljännekuntaan ja nämä edelleen kuuteen kymmeneskuntaan.

Talot olivat varsinaisesti arviokuntia, joka tarkoittaa sukualuetta, jonka veronmaksajat muodostivat yhdessä. Arviokunta käsitti käytännössä yhden perhekunnan kyseistä sukua, joka saattoi pitää sisällään myös vävyjä ja yhtiömiehiä.

Sormusten numerojärjestyksessä ensimmäinen arviokunta n:o 618 sijaitsi Joroisten Kaitaisten kylällä, joka on lähellä Juvan rajaa. Se oli edelleen vielä vuoden 1664 maantarkastuksessa Sormusten hallussa. Vuonna 1561 arviokuntaa hallinneet isännät olivat Lauri Antinpoika ja Antti Ollinpoika Sormunen.

Arviokunta n:o 635 sijaitsi Suonenjoen Lieteenmäellä. Sen omistajana oli verollepanomaakirjassa Olli Ollinpoika Sormunen. Arviokunnan maat olivat vuoteen 1664 mennessä siirtyneet pois Sormusilta Laitisille ja Nyysösille.

Arviokunta n:o 674 oli vuonna 1561 Paavo ja Niilo Sormusen omistuksessa. Talo sijaitsi Piekämäen Suontientaipaleen kylällä ja siitä muodostuivat myöhemmät Suontientaipale n:o 2 ja Suonenjoen puolella sijainnut Suonenjoki n:o 7. Se oli edelleen v. 1664 Sormusten omistuksessa. Tämän arviokunnan Sormusista polveutuvat Juvan ja Suonenjoen Sormusten sukuhaarat.

Arviokunta n:o 675 oli verollepanomaakirjassa vuonna 1561 Jussi ja Pekka Sormusen sekä Olli Konttisen omistuksessa. Talosta muodostui myöhempi Suonenjoen kirkonkylän n:o 3. Se oli siirtynyt vuoteen 1664 tultaessa kokonaan Konttisten omistukseen. On huomattava, että Konttisia ei vanhimmista asiakirjoissa esiintynyt ja isälinjan DNA:n perusteella he ovat lähellä Sormusia, joten Konttiset voivat jopa polveutua Sormusista. Tähän taloon juontaa myös luultavasti Nurmeksen Sormusten linja.

Arviokunta n:o 678 oli 1560-luvun alussa Heikki Niilonpoika, Heikki ja Niilo Sormusen omistuksessa. Heillä oli takamaita myös Iisalmen pitäjässä. Talosta muodostui myöhempi

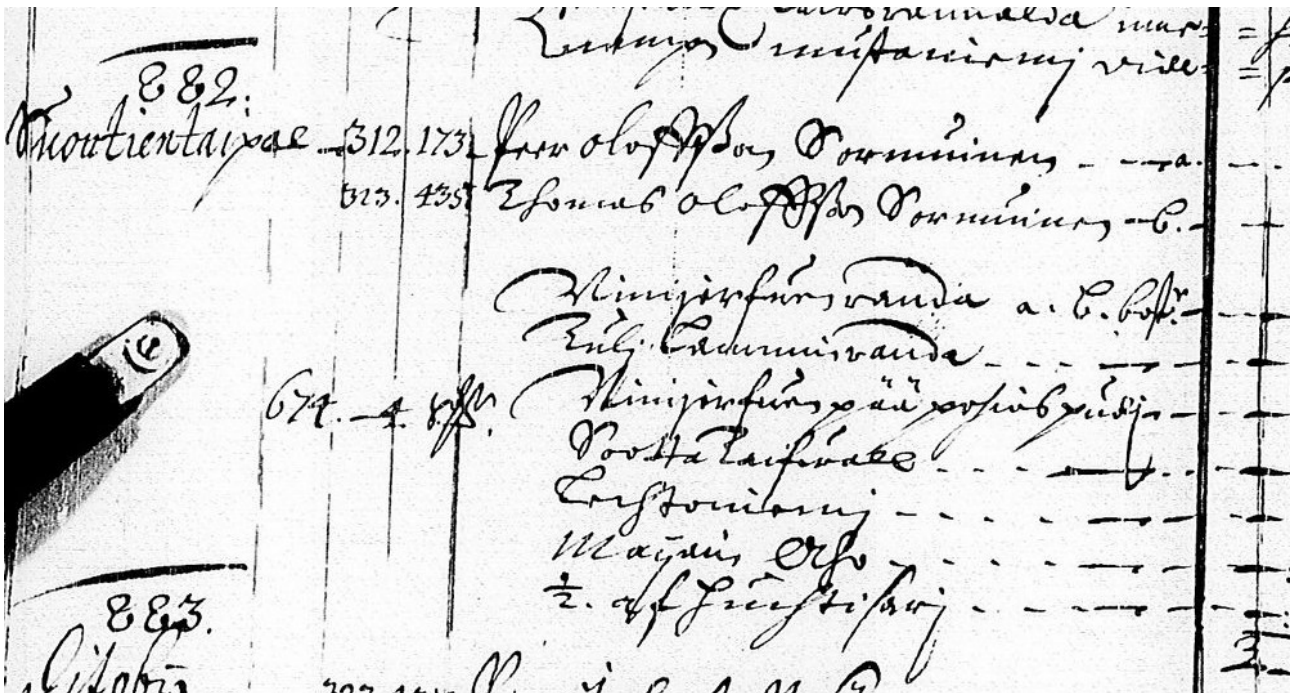
Pieksämäen Suontientaipaleen n:o 8 Sormula. Se siirtyi sittemmin Nyysösten suvun omistukseen. Näyttää siltä, että tästä Sormusten haarasta polveutuvat Tohmajärven Sormuset.

Arviokunta n:o 695 oli Pekka, Niilo, Olli ja Lauri Sormusen viljelemä. Siitä muodostui myöhempi Pieksämäen Oittilan kylä. Se oli siirtynyt Oittisten suvulle vuoden 1664 maantarkastukseen tullessa. Oittisten ja Sormusten mahdollista yhteyttä ei ole tiedossa. Yksi Oittisista otettu Y-DNA-tulos ei ainakaan tue suoraa yhteyttä Sormusten ja Oittisten välillä.

Arviokunnat n:o 705 ja n:o 706 yhdistettiin myöhemmin. Niitä hallitsivat vuosina 1561 Lauri Ollinpoika ja Lauri Laurinpoika Sormunen. Arviokuntien maat sijaitsivat Suonenjoen Jauhomaen kylällä. Arviokunta oli siirtynyt Laitisten suvulle vuoden 1664 maantarkastukseen mennessä.

Arviokunta n:o 1683 sijaitsi Leppävirran Osmajärvellä ja sen omistivat 1560-luvun alussa Tahvo ja Heikki Sormunen.

Arviokunta n:o 1756 sisälsi Matti Sormusen Leskisten osakkaana ja se sijaitsi Vieremän Salahmijärvellä Ylä-Savossa. Näiden mainittujen lisäksi Kuosma Niilonpoika Sormusella oli talo Pohjois-Savossa, joka puuttuu verollepanomaakirjasta.



Kuva 1. Kuvassa vuoden 1664 maantarkastusluettelo ja Pieksämäen Suontientaipaleen Sormuset eli veljekset Pekka ja Tuomas Ollinpoika. Pekasta polveutuu Suonenjoen Sormusten haara ja Tuomaasta puolestaan Juvan Sormusten haara. Tarkat isälinjaiset DNA-testit (Big Y-700) vahvistivat sukuhaarojen läheisemmän yhteyden.

Juvan ja Suonenjoen Sormuset

Juvan Sormusten varhaisin kirkonkirjoista löytyvä kantaisä, johon ei suoraan pääse henkikirjoista kiinni, on ruotusotilas Niilo Sormunen (1711-1742), joka oli syntyisin Pieksämäen

Vehmaskylästä. Vehmaskylään Sormuset tulivat Sormusten kantakylästä, Suontientaipaleesta, jossa sukuhaara yhdistyy 1600-luvun aikana Suonenjoen Sormusiin.

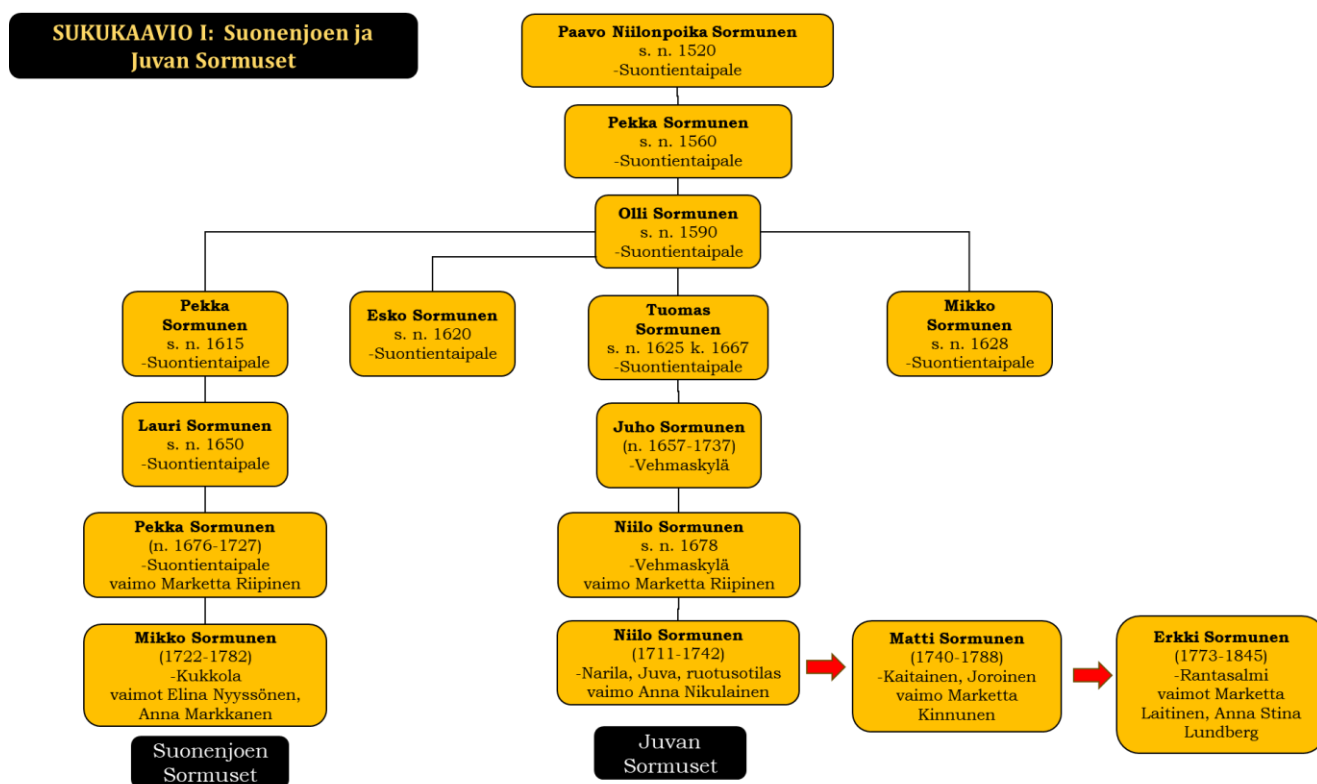
Sormusten sukukirjassa Juvan haaran lähtöhenkilö on Erkki (Eric) Sormunen (s. 1773). Hänen isänsä Matti Sormunen syntyi 1740 Juvan Narilan kylällä ruotusotilas Niilo Sormusen (1711-1742) poikana. Niilo kuoli hattujen sodan taistelussa.

Henkikirjat katkeavat Savossa kuten muuallakin isovihan ajaksi, jolloin venäläismiehityksen aikana niin kirkollinen kirjanpito kuin maallinen kirjanpito jäivät. Pieksämäen Vehmaskylässä asui 1710-luvun taitteessa Juho Tuomaanpoika Sormunen (n. 1657-1737) perheineen. Yksi hänen pojistaan oli Niilo Sormunen (s. noin 1678, vaimo Marketta Riipinen), jonka poika puolestaan oli ruotusotilas Niilo Sormunen (1711-1742).

Juho Tuomaanpoika Sormunen oli tullut Vehmaskylän taloon 1680-luvulla ja Pieksämäen Suontientaipaleen talosta n:o 2, joka sai myöhemmästä asuttajasuvustaan Huttusista nimen Huttula. Talo oli ollut Sormusilla ikimuistoisista ajoista lähtien eli jo ennen asiakirjojen alkamista. Huttula sijaitsi Niinisenjärven ja Kalajärven välisen kannaksen pohjoisosassa. Talon maakappalaisen verollepanomaakirjassa kuuluivat Niinijärvenranta, Tulilamminranta, Niinijärvenpää, Saattotaival, Lehtoniemi, Maijoonaho ja puolet Huhtasaarista.

Suontientaipale n:o 2 oli 1660-luvun lopulla Tuomas Sormusen lesken omistuksessa. Tuomas itse näyttää kuolleen henkikirjojen perusteella vuoden 1667 aikana, jolloin hänen poikansa Juho olisi ollut noin kymmenvuotias.

Tuomas Sormusen (n. 1625-1667) isä oli Olli Sormunen (s. noin 1590), jolla oli myös pojat Pekka (s. noin 1615), Esko ja Mikko. Tässä vaiheessa sukuhaara yhdistyykin Suonenjoen Sormusiin. Pekan poika oli Suontientaipaleessa asunut Lauri Sormunen (s. noin 1650) ja tämän poika Pieksämäen vanhimmasta rippikirjasta löytyvä Pekka Sormunen (n. 1676-1727, vaimo Marketta Riipinen). Heidän poikansa Mikko Sormunen (1722-1782) on Sormusten sukukirjassa Suonenjoen haaran lähtöhenkilö.

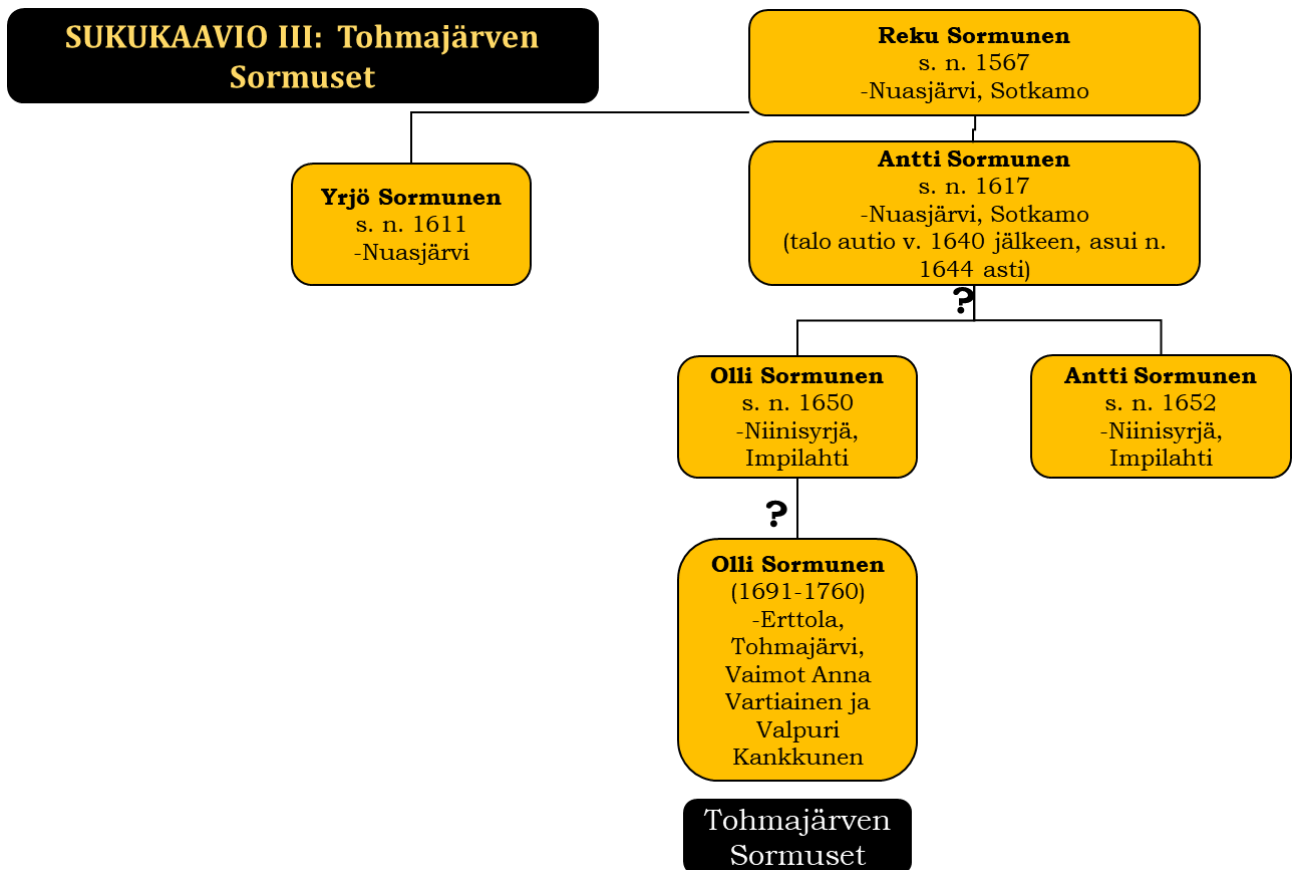


Sotkamon Nuasjärveltä Tohmajärvelle

Sormusten sukuhaaroista otetut tarkat Big Y-700 testitulokset osoittivat selvästi, että Tohmajärven ja Nurmeksen sukuhaarat ovat toisilleen kaukaisia Sormusten sukupuussa, joten Tohmajärven alkujuuria on etsittävä muualta kuin Nurmeksestä.

Puutteellisen Käkisalmen läänin lähdeaineiston valossa tulin päätelmään, että sukuhaara olisi tullut Tohmajärven Erttolaan Impilahden Niinisyrjästä, jossa asuivat Olli ja Antti Sormunen 1670-1680-luvuilla. Tämä sukuhaara puolestaan sopisi Sotkamon Nuasjärveltä kadonneen Antti Rekunpoika Sormusen jälkeläisiksi.

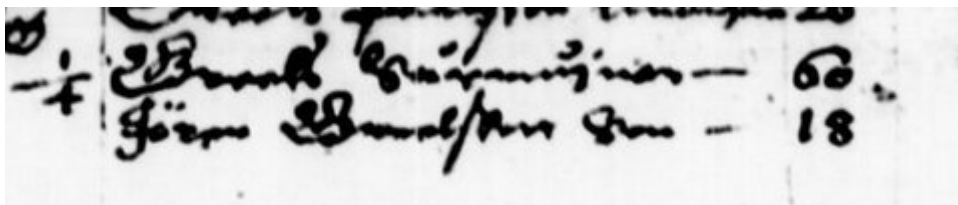
Kainuusta alkoi valua asutusta Pohjois-Karjalaan ja Laatokan Karjalaan 1600-luvun kuluessa. Sormuset katoavat Sotkamon Nuasjärveltä 1640-luvun alun jälkeen. Käkisalmen läänin asiakirjat ovat valitettavan puutteelliset 1600-luvulta, joten tiedot ovat hajanaisia ja katkonaisia. Tohmajärvellä Sormusia tavataan vasta 1720-luvulla isovihan jälkeen. Tätä edelliset asiakirjat ovat 1690-luvulta päättyen vuoteen 1696. Tuolloin Sormusia ei vielä Tohmajärvellä ollut. Sukuhaaran kantaisä Olli Sormunen (1691-1760) lieneekin siten vasta tullut itse Tohmajärvelle. Hänen isäkseen kävisi Impilahden Niinisyrjässä 1600-luvun loppupuolella asunut Olli Sormunen (s. noin 1650), jolla oli myös veli Antti. Veljesten isä voisi siten olla Sotkamon Nuasjärveltä lähteistä kadonnut Antti Rekunpoika Sormunen (s. noin 1617).



Nurmeksen ja Sotkamon Nuasjärven Sormuset: samoista etunimistä huolimatta eivät aivan lähisukua

Nurmeksen Olli Sormunen on tullut Ylä-Karjalaan jo ainakin 1620-luvulla. Hänellä oli kaksi poikaa Sippo ja Reku. Näistä nimi Reku viittaa Sotkamon Nuasjärven Sormusiin, toisaalta Sippo ja Olli viittaavat Pielaveden Löytynmäen Sormusiin.

Nimistön perusteella voisi arvella, että Pielaveden Löytynmäen, Sotkamon Nuasjärven ja Nurmeksen Sormuset olisivat suhteellisen läheistä sukua keskenään vielä 1500-luvulla.

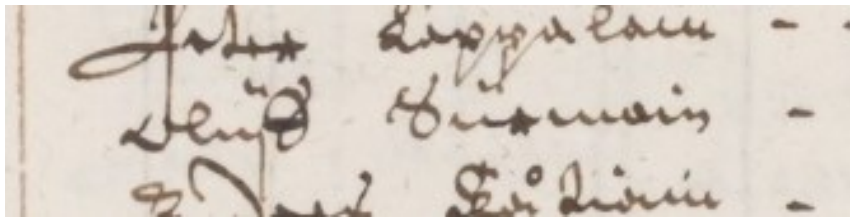


Kuva 2. Reku Sormunen (60v) ja poikansa Yrjö (18v) vuoden 1629 ruodutusluettelossa Sotkamon Nuasjärvelle. Näyttäisi siltä, että Tohmajärven Sormuset polveutuvat näistä Nuasjärven Sormusista.

Vaikka Sotkamon Nuasjärvellä asui Reku Sormunen ainakin vuosina 1612-1633, ei hän käy samaksi Rekuksi kuin Nurmeksen Reku. Nuasjärven Reku on syntynyt n. 1567

ruodutusluetteloiden mukaan, joten hän on sukupolvea liian vanha. Nurmeksen haaran kantaisä oli Olli Sormunen, jota verotettiin vuoden 1631 maakirjassa ensimmäisen kerran. Tätä edellinen maakirja Käkisalmen läänissä, johon Pielisen Karjala tuolloin kuului, oli vuodelta 1618, jolloin Sormuset eivät vielä Nurmeksessa olleet. Se oli laadittu pian Stolbovan rauhan solmimisen jälkeen, jolloin asutus oli muutenkin pääasiassa vanhaa ortodoksista karjalaisväestöä ja luterilaisia tulokkaita oli vielä harvassa. Seuraavan vuosikymmenen aikana karjalaisten poismuutto kiihtyi, kun enemmistö ei halunnut jäädä Ruotsin vallan alle, vaan kreikkalaiskatolisen kirkkonsa uskontonsa kautta väestö koki lähempää yhteyttä Venäjään. Autiotiloja vapautui ja niin Sormusetkin päätyivät Nurmekseen.

Nurmeksen haaran kantaisä Olli Sormunen lieneekin sama Olli, joka mainittiin 1620-luvun lopulla laaditussa Johan Habermanin maakirjassa asuneen Pohjois-Savon Riistavedellä ja omistaneen Nurmeksentaipaleen. Häntä ei kuitenkaan muista veroluetteloista löydy, joten hän lienee jo tuolloin verottajan ulottumattomissa Nurmeksessa. Sopivasti Suonenjoelta katoaa 1620-luvun alkuvuosina Olli Jussinpoika Sormunen, joka sopisi samaksi henkilöksi, joka olisi muuttanut Riistavedelle ja jatkanut eräpolkujaan Nurmekseen. Erämaaomistuskin viittaa vahvasti samaan mieheen.



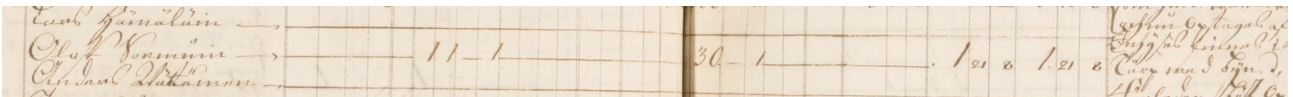
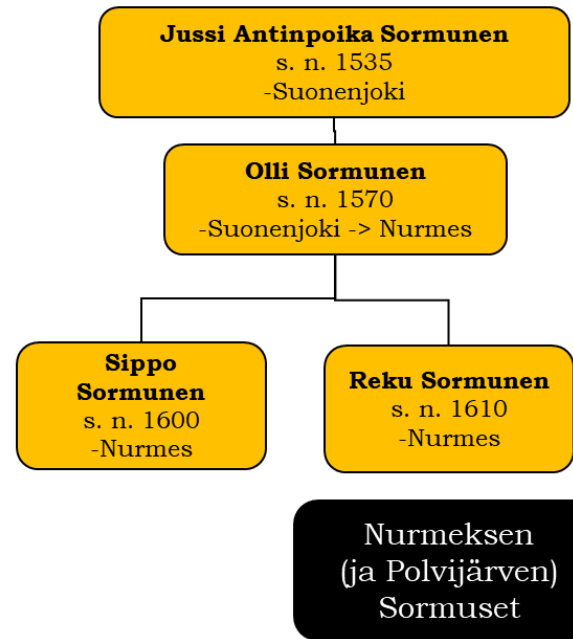
Kuva 3. Olli Sormunen Nurmeksessa vuoden 1631 maakirjassa. Hän oli muuttanut ilmeisesti Riistavedeltä, jossa hän omisti Nurmeksentaival-nimisen maakappaleen ja syntyisin hän oli Suonenjoelta.

Olli Jussinpoika Sormusen (s. noin 1570) isä oli Jussi Antinpoika Sormunen (s. noin 1535), joka oli verotettavana yksi verollepanomaakirjan arviokunnan n:o 675 omistajista 1560-luvun alussa. Kyseessä oli Suonenjoen kirkonkylän talo n:o 3. Talon omisti Sormusten kanssa Konttisten suku, joka voi hyvinkin olla entisiä Sormusia nimenvaihdoksen kautta. Arviokunnan maat sijaitsevat nykyisen Suonenjoen puolella ja maakappaleet verollepanomaakirjassa olivat Kangassalmenmaa, Koskimäki, Poikkirastinpää ja Katajamäki.

Vaikka nimistön perusteella olisikin kiehtovaa yhdistää Nurmeksen Sormuset Sotkamon Nuasjärvelle, ei teorialle löydy tukea. Nuasjärven Reku Sormunen (s. noin 1567) oli verotettavana Sotkamon Nuasjärvellä (Turunkorva) vuodesta 1612 lähtien. Nurmeksen Reku Ollinpoika Sormunen taas oli verotettavana Nurmeksen Rekulan isäntänä vuodesta 1637 lähtien.

Nuasjärven Reku Sormusella oli ainakin pojat Yrjö (s. noin 1611) ja Antti (s. noin 1617), joiden iät on saatu sotaväen ruodutusluetteloista. Näyttäisi siltä, että Sotkamon Reku Sormunen oli lähtöisin Pielaveden seuduilta, jossa yhtä Reku Sormusta verotettiin vuosina 1592-1606 ja hän katoaa tämän jälkeen.

SUKUKAAVIO II: Nurmeksen ja Polvijärven Sormuset



Kuva 4. Tohmajärven Erttolan Olli Sormunen vuoden 1730 maakirjassa.

Lopuksi

DNA-testien osalta olisi suositeltavaa ottaa vielä testi Nurmeksen ja Pielisjärven seudulle jääneistä Sormusista, kun nykyinen testitulos on Polvijärvelle muuttaneesta sukuhaarasta. Samoin Sormusten sukuhaarojen taustavaiheiden kannalta Suonenjoen-Leppävirran seudun Konttisten tarkka Big Y-700 tulos toisi lisätietoa, sillä näyttää ilmeiseltä, että Konttiset ovat entisiä Sormusia ja todennäköisimmin läheisintä sukua juuri Nurmeksen ja Polvijärven Sormusille.

Juvalla 3.10.2024

Ari Kolehmainen

Suku- ja historiapalvelu Menneen jäljet